

Pengevirke

Tidsskrift for ny bankkultur Nr. 2 | 2020

Tema: **Levende jord, sunn mat**

Jordhelse • Økolandbruk • Sommermat

 Cultura
Bank

Levende jord

✎ ARNE ØGAARD

Ett av vårens vakre eventyr er å grave ut komposten og oppleve hvordan gammelt hageavfall er blitt forvandlet til svart, fet matjord. Noen meitemark finnes fortsatt, men egentlig er de ferdig med sitt arbeid. Et arbeid de gjør i samarbeid med en rekke andre langt mindre organismer. Svart, fin kompost blandes inn i hagejorda og danner grobunn for sommerens og høstens mange grønnsaker.

Det er matjorda som er selve livsgrunnlaget vårt, likevel bygges den ned og utpines med ensidige driftsformer. Det er derfor oppløftende at stadig flere mennesker engasjerer seg for å ta vare på matjorda. Du får møte flere av dem i dette bladet. Du kan lese om deres ideer, initiativ og praksis. De

er opptatt av humuslag, mikroorganismer og selve livet i jorda.

Gjennom de siste 100 årene har det vært fremmet ulike ideer og gjennomført ulike former for praktisk dyrking med tanke på å styrke jordlivet best mulig. Min tanke er at vi trenger et mangfold av ideer for å kunne møte en mangfoldig natur. Ingen jord er den samme, og det varierer hva som er tilgjengelig av ressurser. Den gangen jeg selv drev gård på en øy, hadde vi stor nytte av kompostert tang. Andre steder vil ha andre muligheter. Mitt ønske er at alle kan lære av hverandre, og det er jorda selv, og det som dyrkes på den, som vil gi det beste svaret.

Cultura Bank driver sin virksomhet etter prinsippene for 'social banking'. Det innebærer for det første at utlånsformålene vurderes etter etiske kriterier, og for det andre transparens – det vil si at innskyterne får vite hva pengene lånes ut til. Cultura Bank arbeider for at etikk og moral skal innarbeides i det økonomiske liv gjennom et nytt syn på penger, økonomi og lønnsomhet, hvor man ikke ensidig fokuserer på egennytte.

Cultura finansierer blant annet prosjekter som kan forbedre økosystemene, skape renere luftmiljø, gi verdige sosiale forhold, dekke behov for omsorg og gi barn og ungdom bedre oppvekstvilkår. Cultura samarbeider med lignende bankinitiativer i andre land og med organisasjoner som WWF og Redd Barna, Norge.

Cultura Bank har en balanse på ca. 1,1 milliard kroner. Det er 16 medarbeidere (ca. 15 årsverk) på kontoret i Oslo. Banken har kunder over hele landet. Cultura Bank er medlem av Global Alliance for Banking on Values.

Cultura Sparebank, Postboks 6800, St. Olavs plass, N-0130 Oslo
Besøksadresse: Holbergs gate 1, 0166 Oslo
Tlf. +47 22 99 51 99, cultura@cultura.no, www.cultura.no

PENGESVIRKE 2/2020

ISSN 1399-7734/

Online: ISSN 1901-2020

Utgis av

Cultura Bank
www.cultura.no

Redaksjon

Arne Øgaard (redaktør), aroegaa@online.no
Jannike Østervold, jannikeo@cultura.no

Layout

ActVisual, www.actvisual.dk

Opplag

4 100

Bladet utgis 4 ganger i året.
Neste gang september 2020.

Frist

Bidrag til neste utgave kan sendes til
Pengevirke senest 3. august 2020

Tema neste nummer

Kreativitet og kultur

Trykk

Papirutgaven av Pengevirke produseres av Døigen AS på svanemerket trykkeri i Norge. Papiret er godkjent for Svanemerke, EU-Ecolabel og det er både FSC-sertifisert og PEFC-sertifisert samt ISO14001. Trykkes i LED/UV-teknologi som er bedre for miljøet og er energibesparende.

Forside

Finn Dale Iversen fulgte drømmen sin og dro fra Oslo på 1970-tallet for å jobbe på biodynamisk gård. Les artikkelen om Bergsmyrene gård på s. 8. Foto: Scott Gilmour

Holdninger og synspunkter som kommer til uttrykk i de enkelte artikler og innlegg er forfatterne selv ansvarlige for. De er dermed ikke nødvendigvis uttrykk for redaksjonens synspunkter.

Bidrag til Pengevirke honoreres normalt ikke.

Abonnement på Pengevirke

Pengevirke finnes både på papir og i elektronisk utgave. Bestill Pengevirke i elektronisk versjon på www.cultura.no/pengevirke/abonnement.

For bestilling eller avbestilling av papirutgaven, send e-post til cultura@cultura.no.

Frivillig abonnementsavgift kan innbetales til konto 1254.01.00177 eller med VIPPS til #531405 (Pengevirke).

4

8

12

22

Innhold

Alm Østre	4
Jordhelse, klima, miljø og kretsløpsjordbruk	6
Bergsmyrene gård	8
Biologisk-dynamisk jordbruk – en vei til en utvidet naturforståelse	10
Lær økologisk jordbruk direkte fra bonden	12
Smånytt	14
Ute blant de engasjerte	16
Ny økonomisk kurs etter koronaepidemien?	18
Nytt fra Cultura Bank	20
Kultiveringskollektivet	22
Biodynamisk folkehøgskole på Ihle	24
Diettforvirret på et høyere nivå	25
God mat i sommervarmen	26
Økonomer med fokus på miljø og samfunnsansvar Murray Bookchin	28
Aktuelle bøker	30
Kommentar Jordhelse er økonomi	34

Alm Østre

✍ REINHART GATZSCHE 📷 SCOTT GILMOUR

Alm gård drives av et ANS (ansvarlig selskap med solidarisk ansvar), der deltakerne slutter opp om et felles verdigrunnlag, hvor matkvalitet og livskvalitet prioriteres framfor økonomisk overskudd.

Alm Østre er i dag den eldste biodynamiske gården i drift i Norge, den er på 550 mål og ligger i Stange Vestbygd. Gården ble gjennom mange år drevet av Trygve og Erna Sund, med god hjelp av praktikanter, men da Trygve forlot dette livet, ble eierskapet overdratt til *Stiftelsen Alm Østre*. Stiftelsen kunne ikke selv drive gården, men måtte overlate driften til en gruppe interesserte. Disse måtte finne en juridisk form og valgte ANS, som er en forkortelse for

ansvarlig selskap med solidarisk ansvar. *Alm Østre ANS* er i dag i økonomisk balanse, men veien dit har vært utfordrende.

Etter at *Stiftelsen Alm Østre* overtok gården, tok det 4 år før medarbeidersituasjonen var så stabil at det ansvarlige selskapet *Alm Østre ANS* kunne bli grunnlagt som en selvstendig juridisk enhet i 2014. 1. januar 2015 ble det undertegnet en avtale mellom Stiftelsen og ANS. Stiftelsen eier gården, og ANS er ansvarlig for den daglige driften. ANS er pliktig til å arbeide etter Stiftelsens vedtekter. Medarbeiderne i ANS har hvert sitt ansvarsområde på gården, og arbeidet skjer i kontinuerlig dialog med Stiftelsen. I stiftelsens styre sitter venner av gården, som ønsker å bidra til fortsatt biologisk-dynamisk drift.

I de første årene var det kreven-

de å få økonomien i balanse. Gården var tyngt av gjeld, og salgskanalerne fungerte ikke. Gjennom et initiativ fra Ellen og Knut Dannevig ble det i samarbeid med Cultura gavfond startet en innsamlingsaksjon for å styrke gårdens egenkapital. Aksjonen kunne til slutt vise til den betydelige summen av kr 635 000. Pengene ble brukt til å nedbetale gjeld, men dette var ikke bare en økonomisk hjelp. Det var like mye en veldig oppmuntrende støtte til de aktive på gården. For disse var det en stor glede at så mange mennesker følte seg forbundet med *Alm Østre* og ville hjelpe til.

NYE SALGSKANALER

Vi som driver *Alm Østre* i dag, har ikke endret mye på driften til gründeren Trygve Sund. Vi har videreført den

”

Et mangfold av ulike vekster og dyr er nødvendig for å sikre jordens fruktbarhet – og da trengs mange hender for å få det hele til å fungere.

biodynamiske driften med mangfold i et kretsløpsjordbruk. Det importeres ikke fôr utenfra til de 25 melkekuene. Deres gjødsel er grunnlaget for jordens fruktbarhet, og det er en god balanse mellom dyrehold og planteproduksjon. Vi har økt mangfoldet av grønnsaker, slik at vi har et bredt tilbud i gårdsbutikken og for grønnsakabonnentene. Vi selger stadig mer direkte til forbrukerne. Slik har vi direkte og inspirerende kontakt med kundene. Ikke minst gjennom Reko-ringen, en Facebook-basert salgskanal, og ulike initiativ i Oslo, som Kooperativet. Vi opplever nå at vi har en trygg og stabil omsetning av våre produkter. Samtidig arbeider vi med å utvide sortimentet. Vi produserer nå mel av eget korn. Vi har begynt å foredle melk til yoghurt. Utviklingen går raskt videre. I gårdsbutikken har vi også egg fra våre 80 høns, syltetøy fra egne bær og kjøtt fra våre dyr.

Et mangfold av ulike vekster og dyr er nødvendig for å sikre jordens fruktbarhet – og da trengs mange hender for å få det hele til å fungere. Vi er nå fire medarbeidere i ansvarslaget, på vei til å utvide til fem. Hver og en har sitt eget ansvarsområde. Vi har en samarbeidsavtale som beskriver relasjonene oss imellom og bestreber oss på å ha en flat organisasjonsform uten maktstrukturer.

SAMARBEIDET MÅ PLEIES

Ansvarsfellesskapet pleies gjennom jevnlig møter, også med samtaleledere utenfra. Når vi lever og arbeider så tett sammen på gården, oppstår det naturlig spenninger, som ikke alltid kommer til overflaten og blir bearbeidet i hverdagen. Derfor inviterer vi samtaleledere utenfra til hjelp i det kontinuerlige arbeidet. Først begynte det med en konkret konfliktsituasjon, siden fortsatte vi for å forebygge gryende konflikter. Det gjelder å ta tak før noe vokser til uhåndterlige knuter.

Med oss i arbeidet har vi mellom fem og ti praktikanter, frivillige og landbruksstudenter, blant annet fra BINGN. Også for disse unge, lærende medarbeidere er det viktig med et mangfold av arbeidsoppgaver, som de etter evne kan ta ansvar for og slik lære om et av menneskehetens viktigste og eldste yrker.

Dermed oppstår et rikt sosialt liv på gården, som kan minne om gamle tider da en gård nesten var som et eget samfunn, med eierfamilien i sentrum. Å basere arbeidet på et felles verdigrunnlag istedenfor på familieband ser vi som en fremtidsrettet form for samarbeid. Det antroposofiske, biodynamiske synet på naturen inspirerer til et sosialt utviklingsprosjekt der vi daglig er i en prosess hvor vi lærer av hverandre.

VÅRT SAMFUNNSBIDRAG

Vi lever, bor og spiser på gården, det vil si at vi kan leve et godt liv med lave lønninger. Vi kjøper ikke mange driftsmidler på «markedet», det vil si at vi ikke skaper arbeidsplasser i kjemi-industrien, fremstilling av kunstgjødsel osv. Vi skaper ikke store overskudd i pengeverdi, alt overskuddet går direkte til gården for videre utvikling, pleie av hus, maskiner og landskapet.

Vårt fokus er på livskvalitet, for jordsmonnet (livsprosessen i jorden gir føde til mennesket), for kundene (sunn og næringsrik mat), for de som lever på gården (læring). Dette er vårt bidrag til samfunnet vi er en del av.

Vi opplever at dette bidraget møter økende forståelse, og det kan også sees som en del av svaret på de grunnleggende spørsmål om klima, økonomi og sosiale utfordringer, som den moderne utviklingen stiller oss ovenfor.

[almostre.no](https://www.cultura.no)

Se flere bilder og video fra Alm på <https://www.cultura.no/alm>

✱ Stiftelsen Alm Østre har fått lån i Cultura Bank

Jordhelse, klima, miljø og kretsløpsjordbruk

✍ Jostein Hertwig

Det skjer mye positivt for tiden. I februar la Landbruksdirektoratet fram en rapport om aktuelle tiltak for å bedre jordhelsen i Norge, og med en helhetlig tilnærming gjennom et nasjonalt program for jordhelse. Der er det pekt på at jord med god jordhelse leverer viktige økosystemtjenester, og er viktig for atmosfæren, klimatilpasninger, vannrensing, plante- og dyreliv.

I mars kom landbruks- og matminister Olaug Bollestad med følgende gladmelding under overskriften «Jorda er en del av klimaløsningen»:

«Norge tilslutter seg det internasjonale samarbeidet om å øke opptak av karbon i jorda. Det er et viktig klimatiltak som klimatoppmøtet i Paris pekte på. Både jord, skog, planter og røtter er en viktig del av klimaløsningen.»

Det internasjonale samarbeidet «Fire promille» ser på hvordan man kan øke opptak og lager av karbon i jord. Norsk jord og skog tar opp mer enn halvparten av klimagassutslippene i Norge. Globalt er det anslått at jordsmonnet inneholder to til tre ganger så mye karbon som atmosfæren.

Disse svært positive signalene legger et helt nytt grunnlag for et bredt anlagt samarbeid. Jeg vil her si noen ord om hvordan kretsløpsjordbruk kan være et av bidragene.

HVA ER KRETSLØPSJORDBRUK

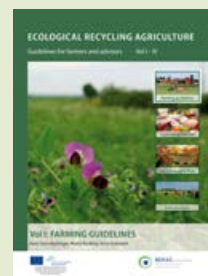
Kretsløpsjordbruk tar hensyn til samspillet i naturen uten at likevekten til kretsløpene blir truet.

- Det bygger på effektiv bruk og resirkulering av næringsstoffer på gården
- Allsidig dyrkning med et balansert forhold mellom tærende og nærende planter.
- Vekstskifte mellom korn, grønnsaker, poteter og grovforvekster og flerårig eng med kløver og andre belgvekster, som ved en kombinasjon av fotosyntese, nitrogenfiksering og organiske prosesser bygger opp jordfruktbarheten (humus).
- Et variert husdyrhold tilpasset gårdens muligheter for tilstrekkelig med beite og annet fôrgrunnlag basert på flerårig eng med kløver og andre belgvekster (for å sikre jordfruktbarheten).

Kretsløpsjordbruk lærer først og fremst av naturen. Med dette som grunnlag foreligger det omfattende forskning, utvikling og utprøving på gårdsbruk. I perioden fra 2003 til 2013 har det vært gjennomført to store satsinger gjennom EU-prosjektene BERAS i et samarbeidende nettverk av rådgivere, bønder, forskere, myndigheter, næringsaktører og faglag fra 11 land i Østersjøregionen og også fra Norge. Det er utarbeidet en omfattende dokumentasjon med forskningsrapporter, lærebok, gårdseksempler og håndbøker.

Håndbok for bønder og rådgivere:

- Bind 1 Retningslinjer for jordbruk
- Bind 2 Økonomiske forhold
- Bind 3 Markedsføring
- Bind 4 Gårdseksempler

Håndboken er oversatt til 8 språk
Norsk papirutgave av Bind 1
kan bestilles hos Grønt Fagsenter, Buskerud, send e-post til:
eirik.kolsrud@bfg.no

POSITIVE EFFEKTER AV KRETSLØPSJORDBRUK FOR KLIMA OG MILJØ

Sammen med den flerårige engen er gjødselen fra husdyrene og kompostert organisk materiale fra gården med på å bygge opp livet i matjorda. Kretsløpsjordbruket har et stort potensial til å bedre jordhelsen og binde karbon i jorda, noe som kan gi positive klimaeffekter.

Resultater fra det pågående forsøket på Skilleby i Sverige

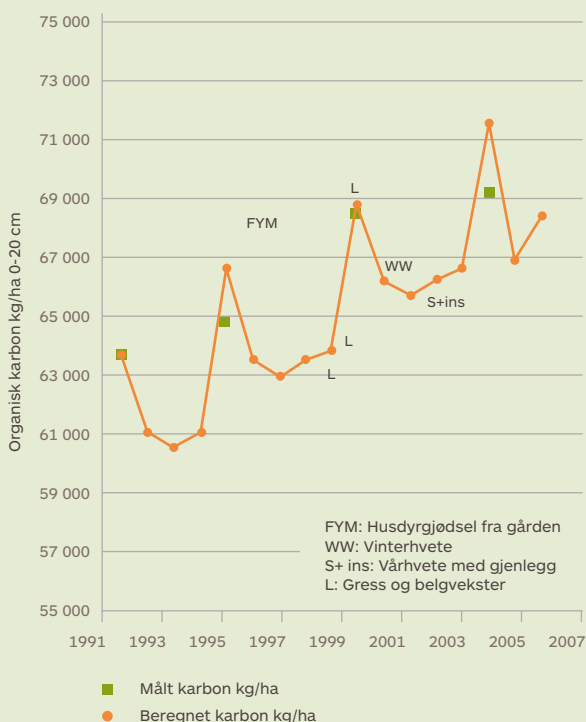
Forsøket startet opp i 1991 og gjennomføres som en intergrert del av et økologisk kretsløpsjordbruk med melkekyr.

Organisk karbon i marken (0–20 cm) økte fra 2,12 % til 2,32 % fra 1991 til 2005.

Dette vil si en økning med 5700 kg C/ha (ca. 400 kg/ha/år, som tilsvarer 1500 kg CO₂ ekv./ha/år) i denne perioden.

Den årlige økningen av humusinnholdet er 6 promille (ref. 4 promillemålet fra Klimaforhandlingene i Paris i 2015).

Organisk karbon i det øverste matjordlaget (0–20 cm)

Granstedt 2011

STIFTELSEN BERAS INTERNATIONAL OG FN-PROSJEKTET «ORGANIC FOOD SYSTEM PROGRAMME»

Arbeidet med kretsløpsjordbruk er også en åpen invitasjon til forbrukerne om at de kan være med på å etablere og utvikle lokale, bærekraftige matsamfunn. BERAS er forkortelse for Building Ecological Regenerative Agriculture and Societies. Som del av BERAS-prosjektene laget vi for eksempel «Diet for a Green Planet», som særlig Södertälje kommune utenfor Stockholm har arbeidet videre med. De serverer 24 000 måltider pr. dag, og 60 % er økologisk, uten at utgiftene til maten har økt. For å ta vare på og dele videre kunnskapen fra EU-prosjektene ble stiftelsen BERAS International opprettet. BERAS' arbeid med jordbruk, kosthold og lokale matva-

resystemer er tatt opp i India, Tanzania, Den dominikanske republikk, Haiti og Kina.

I 2015 ble BERAS invitert som deltaker i FNs arbeid med bærekraftsmål 12, «Ansvarlig forbruk og produksjon». Bærekraftsmål 12 har 6 fokusområder, og vi er under «Bærekraftige Matsystemer», et 10-årsprogram, som startet i 2013. Nettverket som BERAS er med i, er «Organic Food System Programme» (OFSP) og har 70 partnere fra alle verdensdeler. I 2017 ble OFSP valgt som ett av åtte hovedprosjekt i FN programmet. Et eksempel på det arbeidet som gjøres for FN-programmet er å knytte sammen nettverk for å dele kunnskap og praktiske erfaringer. Her fra signeringen av samarbeidsavtalen mellom Asian Local Governments for Organic Agriculture (ALGOA), Internasjonalt Network for Eco Regions (IN.N.E.R.) den 6. februar i Roma, hos Landbruksdepartementet i Italia.

Fra venstre: Jennifer Chang, Executive Director IFOAM Asia and Vice-President IFOAM-Organics International, Arunas Svitojus, CEO Baltic Foundation Lithuania, Jostein Hertwig CEO BERAS International Foundation/ OFSP, Lee Cha Young, Mayor of Goesan County South Korea and President of ALGOA, Salvatore Basile, President International Network of Eco Regions, Zhou Zejiang, President IFOAM Asia, Eduardo Cuoco, Director IFOAM EU

HVA KAN VI GJØRE SAMMEN NÅ?

I 2013 tok samtlige 6 landbruksdirektører i Viken-regionen initiativ for å starte et arbeid med kretsløpsjordbruk. Det ble gjennomført et forprosjekt med følgende mål:

«Kretsløpsjordbruk og matvaresystem basert på lokal og regional produksjon og verdiskaping. Det overordnede målet er å synliggjøre potensialer for et klima-, miljø- og ressursvennlig landbruk i Norge, og hvordan kretsløpsprinsipper kan forsterke interaktivitet mellom landbruk og samfunn.»

Det ble desverre bare med det ene året med forprosjektet. Siden 2013 er det holdt god kontakt med flere av deltakerne, som for eksempel Grønt Fagsenter på Buskerud Gård, Viken Fylkeskommune, videregående skoler og landbruksmiljøet i Vestfold og Telemark. Nye krefter og stort engasjement er også kommet til med blant annet «Multinational Soil Building»-prosjektet.

Tiden er absolutt moden nå for samarbeidende nettverk i en felles satsing på jordhelse, klima og miljø – kretsløpsjordbruket er klart med sine bidrag!

Bergsmyrene gård eies av Finn Dale Iversen (til venstre) og Evelyn Romer (til høyre). Sønnen deres Severin Romer Iversen (i midten) skal etterhvert ta over gården.

Bergsmyrene gård

✍ STIAN TORSTENSON 📷 SCOTT GILMOUR

Den gode smaken på produktene fra Bergsmyrene gård er det mange som har lagt merke til. Gården har levert råvarer til flere kjente restauranter, blant annet Maaemo i Oslo. De har også egen gårdsbutikk der du får kjøpt smakfulle grønnsaker og ferske egg.

Bergsmyrene gård i Hurum har vært drevet økologisk og biodynamisk siden 1981.

Etter koronakrisa har restaurantene de leverer til vært stengt, men de har da funnet nye løsninger med salg til privatpersoner i nærmiljøet og i Oslo via Dagens. Dagens er en digital tjeneste, som gjør det enklere for småskala matprodusenter å selge mat direkte.

Se flere bilder og video på www.cultura.no/bergsmyrene

✳ Bergsmyrene Gård har fått lån i Cultura Bank

Kvalitetsgrønnsakene blir produsert uten bruk av kunstgjødsel eller kjemiske sprøytemidler.

^ En av tankene bak å drive biodynamisk er at gården er som en organisme der dyr, jord, planter og mennesker sammen skaper en helhet.

< Finn fulgte drømmen sin og dro fra Oslo på 1970-tallet for å jobbe på biodynamisk gård.

✓ For å drive gården har Evelyn og Finn fått hjelp av av lærlinger og WWOOF-ere fra hele verden. Nå som grensene er stengt, er det for det meste innenlands arbeidskraft som har bidratt. Les mer om WWOOF på side 12 i dette bladet.

Biologisk-dynamisk jordbruk – en vei til en utvidet naturforståelse

✍ ARNE ØGAARD

Skal vi redde naturen og vårt livsgrunnlag må vi også arbeide med å utvide våre egen naturerkjennelse.

Menneskeheten har ikke behandlet naturen klokt. Som følge av menneskelige handlinger har arter blitt utryddet, fruktbar jord blitt ørken, den globale oppvarmingen er stigende, og husdyrene er fratatt sine muligheter til livsutfoldelse. Eksempler på artsutryddelse og ødelagte økosystemer finner vi langt tilbake i historien, men ødeleggelsene fikk fart med den industrielle revolusjonens teknologi og opplysningstidens materialistiske natursyn. Noen legger skylden på Bibelens ord om at mennesket skulle underlegge seg naturen, andre peker på Descartes manglende forståelse for dyrenes følelsesliv. Men i følge Rudolf Steiner er Descartes bare et symptom på menneskehetens bevissthetsutvikling. Tidligere hadde mennesker en mer inderlig opplevelse av livet i naturen og behandlet den derfor med større respekt. Men rundt 1500-tallet forsvant denne evnen til å oppleve naturen som besjelet eller beåndet, som det også kalles. Det gjaldt spesielt for den europeiske befolkningen, som ble sterkest preget av det Rudolf Steiner kaller en tørr intellektuell tenkning. Men dette var også positivt fordi det styrket menneskets evne til å tenke klart og selvstendig. Denne tenkningen har gitt oss en fantastisk teknologi, men dessverre også mulighet til å ødelegge alt liv. For å kunne overleve med denne teknologien trenger vi en høyt utviklet indre moral, men det trengs også at vi utvikler en ny form for inderlighet med naturen. En inderlighet som kan understøtte vår handlingsevne.

MEDITATIVT JORDBRUK

Biologisk-dynamisk jordbruk kan vise til en stor og omfattende jordbrukspraksis i mange land, men dette er ikke et oppskriftsjordbruk. Det fordrer at de involverte arbeider med sin indre utvikling slik at de intuitivt kan kombinere sine kunnskaper og erfaringer til det som til en hver tid er en riktig handling. Første skritt på denne veien er å øve ærefrykt for alt som lever. Vi kan ikke verdsette alt i penger, men må øve oss i å verdsette alt i naturen som det

”

Biologisk-dynamisk jordbruk kan vise til en stor og omfattende jordbrukspraksis i mange land, men dette er ikke et oppskriftsjordbruk.

det er. Et neste skritt er å øve nøyaktig iakttagelse og forsterket innlevelse. Vi må se oss grundig om og la inntrykkene få samspille med følelsene. I boka Spirituell økologi er det samlet en rekke meditasjonsøvelser og tekstutdrag fra Rudolf Steiner, som kan hjelpe oss til et fordypet forhold til naturen.

Undring er også et viktig utgangspunkt for naturfordypelse. Et helt grunnleggende spørsmål er hva liv egentlig er. Naturvitenskapen beskriver en rekke kjennetegn på liv, men kan ikke si noe om livet i seg selv. Liv er noe usynlig, som kommer til uttrykk i naturens mangfold og utvikling. Vi skjuler ofte de store spørsmålene bak forenk-

de forklaringer, som når vi sier at det er bare instinkter, det skyldes genene eller at hjernen har foretatt seg noe. Bak slike enkle utsagn kan det ligge store mysterier, som fortjener vår undring.

Innlevelse, undring og ærefrykt kan bringe oss et stykke på vei, men vi trenger også nye begreper og forestillinger. Fortidens respekt for naturen bygget på at menneskene sanset mer av det som virket i det skjulte. Vi som ikke ser alver, gnomer eller andre naturvesener, kan leve oss inn i Rudolf Steiners bilder av det som virker i det skjulte. Dette er ikke bilder vi skal tro på eller forkaste, men muligheter vi kan ha med i en undrende bevissthet.

GÅRDSINDIVIDUALITETEN

En biologisk-dynamisk gård skal være en organisme hvor ulike vekster og dyr fungerer sammen i en gjensidig balanse styrt av bondens bevissthet. Men uansett hvor velbalansert en gårdsdrift er, vil det forsvinne viktige mineraler når avlingene sendes ut til forbrukerne. Dette krever en økt intensitet av livskrefte slik at det frigjøres mer mineraler fra undergrunnen. For å styrke denne livsintensiteten anbefalte Rudolf Steiner å anvende bestemte preparater. Disse er for en stor del satt sammen av medisplanter og dyreorganer.

Å behandle jorda med slike homeopatiske virkemidler kan virke absurd for mange. Det lar seg ikke forklare med enkle naturvitenskapelige begreper. Men en vei til å få et forhold til disse preparatene er å fordype seg innlevende i de plantene og organene som brukes. I den danske boken *De biodynamiske præparater. Bakgrunn, anvendelse og fremstilling* gir Stef Hekman grundige beskrivelser av planter og

dyreorganer. Boken er nyttig for bønder, men også for alle som vil meditere undrende over naturens sammenhenger og mysterier.

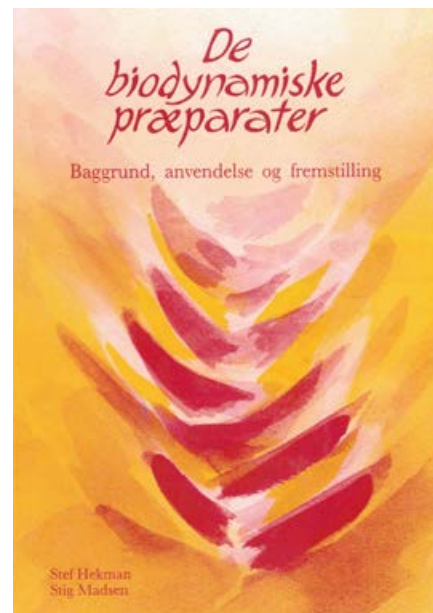
MATKVALITET

En av grunnintensjonene i det biologisk-dynamiske jordbruket er å få frem matvarer som kan gi menneskene indre styrke. Det vil si at det må bli større sammenheng mellom det vi tenker er riktig og det vi faktisk gjør. Dette dreier seg ikke bare om innholdet av de kjente næringsstoffene, men i følge Rudolf Steiner har det mer å gjøre med forholdet mellom næringsstoffene og hvordan de er forbundet. Et viktig spørsmål blir da hvordan vi kan registrere en slik kvalitet. Alle former for kvalitet er påvirket av en rekke faktorer i tillegg

til dyrkingsmetoden, det gjelder blant annet jordsmonnets sammensetning og om det er rikelig med sol og passelig med regn. Det er derfor vanskelig å si noe generelt om kvaliteten på produktene fra en bestemt dyrkingsmetode. Men vi som forbrukere kan øve oss i å registrere om maten vi spiser virkelig gir oss noe. At den har god smak kan være et godt tegn, men smaken sier ikke alt. Å arbeide med å utvikle en mer våken sans for matens virkninger vil være en del av skoleringen til en ny og utvidet naturerkjennelse.

Bøker om biologisk-dynamisk jordbruk kan bestilles fra Antropos bokhandel i Oslo.

www.antropos.no
www.biodynamisk.no

Hos Cultura-kunden Mølleren Sylvia i Hegdehaugsveien i Oslo finner vi et godt utvalg av biodynamiske grønnsaker, kornprodukter og andre matvarer, som selges i løs vekt.

Lær økologisk jordbruk direkte fra bonden

✍ VEMUND JENSEN, KOORDINATOR FOR WWOOF NORWAY

På grunn av koronakrisen forventes det at flere nordmenn enn vanlig vil velge å feriere i Norge i 2020. En mulighet er å bruke ferien til å lære mer om økologisk jordbruk.

Da den unge sekretæren Sue Coppard fra London grunnla WWOOF i 1971, var det nok ikke så mange som trodde at organisasjonen fortsatt skulle være her etter nesten 50 år. Men det er den, og WWOOF har i dag spredd seg til store deler av verden. Interessen for å lære om og å delta i økologisk landbruk lever i beste velgående!

Mange som leser dette lurer nok på hva WWOOF er. Og det er ikke så rart, ettersom WWOOFing har endret både

betydning og innhold gjennom årene. I dag står WWOOF for «World Wide Opportunities on Organic Farms» og er et nettverk av organisasjoner og gårder som arbeider for å spre kunnskap om økologisk landbruk og bærekraftig livsstil. WWOOF tilbyr sine medlemmer (WWOOFere) muligheten til å besøke vertsgårder. Her tar de del i dagliglivet og får erfaring med økologisk landbruk direkte fra bonden og gjennom å prøve det ut selv. For å delta må du være fylt 18 år. Du deltar aktivt i de daglige gjøremålene og er sammen med familien i perioden du besøker gården.

De siste årene har vi sett en økende interesse i Norge for hvor og hvordan maten vår produseres. Både lokalprodusert, økologisk og bærekraftig mat er i vinden. Stadig flere blir opptatt av at

maten skal være sunn, og det er mange som mener at økologisk mat både er tryggere og har et høyere innhold av næringsstoffer enn mat fra konvensjonelt landbruk.

Det finnes de som tar interessen for matproduksjon videre, og som ønsker å lære seg kunsten å dyrke økologiske mat selv. Som WWOOFer kan man lære seg nær sagt hva som helst innen økologisk landbruk, ettersom hver vertsgård er forskjellig fra de andre. Blant de over 100 aktive vertsgårdene i Norge finner du alt fra selvbergingsbruk til moderne markedshager og gårder som kun bruker gammeldagse hestekrefter. Gårdene har et stort mangfold av ulike grønnsaker og dyr du kan lære om.

Emma Carlsson fra Västergötland i Sverige er en av mange WWOOFere som har deltatt på gårder i «nabolaget» sitt. Turen over til den norske siden av Finnskogen og til Dalarna i Sverige var gjort unna på et par timer.

«Det var på en reise i Australia at jeg første gang hørte om WWOOF», forteller hun. Men selv om ideen om en dag å WWOOFe var plantet, var det først da hun kom hjem til Sverige at hun var klar til å gjøre ideen til virkelighet. Da hun fikk tenkt seg om, kom hun fram til at det likevel ikke var nødvendig å reise så langt ut i verden som hun først hadde forestilt seg. Snarere tvert imot. Hun utdyper: «Å WWOOFe i nærliggende områder kjentes mer logisk ut, med tanke på at det var her jeg selv en dag kunne ønske meg en liten gård. Jeg stilte meg

WWOOFing gir deg mulighet for nye opplevelser. Her utforsker Emma hvordan det føles å stå med føttene i kumøkk. Foto: privat.

Emma lærte teknikken med urtespiraler på en WWOOF-gård i Dalarna i Sverige og tok den med seg til Finnskogen. Steinene i spiralen varmer jorda, og den blir tørrere jo høyere opp i spiralen man kommer. Foto: Vemund Jensen.

Det er ikke bare WWOOFere som trives på økologiske gårder. Med godt dyrehold blir det god mat. Foto: Vemund Jensen.

spørsmålet: Hvordan ser et bærekraftig liv ut i Skandinavia?»

FORDELER MED Å WWOOF I SITT EGET LAND

Fordelene med å WWOOFe i sitt eget land er mange. Du får se nye sider av landet du bor i, som du ikke ville fått se som vanlig turist. Du har også fordelen av å lære om et økologisk landbruk i den klimasonen og med det naturlige miljøet du selv har hjemme. Dette gjør det mulig å ta den nye kunnskapen

med seg hjem og bruke den til å starte ditt eget økologiske prosjekt. Sist, men ikke minst, er lokale reiser en miljøvennlig måte å feriere på og ofte mye mer eksotisk enn to uker på Mallorca.

«Å bli WWOOFer kjentes riktig ut for meg helt fra starten av, fordi jeg ville få muligheten til å bli kjent med mennesker som delte mine tanker og interesser», sier Emma. For det er så mangt man kan lære om og få anledning til å prøve ut som WWOOFer. Ideer, inspirasjon og kunnskap spres i møtene

mellom WWOOFere og verter, men også mellom WWOOFere som besøker gården samtidig. Selv var Emma mest opptatt av å lære om økologisk, bærekraftig grønnsaksproduksjon og dyrehold, men det skulle vise seg at hver WWOOF-gård i tillegg hadde sin spesialitet å lære bort, for eksempel permakultur, birøkt og til med ølbrygging.

Mens noen WWOOFer for en sesong eller en enkelt ferie, blir det for andre en større del av livet, med lengre opphold på forskjellige gårder. Mange av de som WWOOFer lenge, drømmer om en dag å få seg sin egen grønnsakshage eller et småbruk, og flere realiserer til slutt drømmen.

Å WWOOFer er en erfaring som gir et mangesidig utbytte. Det er en utveksling av kunnskap, kultur og sosialt fellesskap. Som Emma sier til slutt: «Å WWOOFer har absolutt levd opp til mine forventninger, men det har også gitt meg så mye mer – uforglemmelige erfaringer og inspirerende møter, som jeg vil ta med meg videre».

Faktaboks

- WWOOF er et nettverk av organisasjoner med en nesten 50 år lang historie og finnes i dag i mer enn 130 land. WWOOF Norway vedlikeholder et nettverk på over 100 gårder per dags dato. Flere hundre WWOOFere besøker og lever sammen med de fastboende på vertsgårdene i Norge hvert år, i alt fra en dag til flere måneder av gangen. Les mer på www.wwoofnorway.org
- WWOOF gir alle en mulighet til å lære om økologisk og bærekraftig landbruk og livsstil ved å delta i vertsgårdenes dagligliv, både sosialt og i gårdens daglige gjøremål
- «Nær-WWOOFing» gir mange fordeler. Man får en meningsfylt ferie der man lærer noe viktig, det er klimavennlig, og man kan lett ta med seg den nye kunnskapen hjem for å starte sin egen økologiske matproduksjon. Og som inspirasjon for den som går med en drøm om å bo på et småbruk på landet kan det bli en unik opplevelse!
- WWOOF kan sees som en gründer innen bærekraftig økoturisme der man får mulighet til å lære noe gjennom aktiv deltakelse, samtidig som man har et avbrekk fra hverdagen

Ønsker du å prøve WWOOFing i Norge i sommer? Oppgi kode CULTURA2020 og få 5 Euro i rabatt ved innmelding i WWOOF Norway.

Smånytt

Rettferdig sjokolade – nå også økologisk

Divine er den eneste sjokoladen i verden som er Fairtrade og som eies av kakaobønder. Kakaokooperativet Kuapa Kokoo i Ghana er majoritets-eier i Divine, noe som er helt unikt.

Nylig har Divine introdusert en økologisk serie med sjokolader, med høyt kakaoinnhold (85-95%), lavt sukkerinnhold, foruten at de er veganske. Kakaoen i denne serien kommer fra Sao Tome, en øy utenfor Vest-Afrika.

Alle produktene fra Divine er fri for: palmeolje, soya, GMO, unaturlige ingredienser, plast, og ikke minst, barnearbeid og slaveri, noe som ellers dessverre er veldig vanlig i kakaoproduksjon. Divine har i mer enn 20 år kjempet for kvinners rettigheter og har løftet tusenvis av kvinner i Ghana fra fattigdom. Dette er sjokolade som kan spises med god samvittighet!

www.divinechocolate.com

www.fairtradeeksperten.no

Kjell Aukrust – 100 år

Culturakunde Aukrust Gard og Urteri i Bøverdalen i Lom har det største utvalget av økologiske urter i landet. I år markerer de 100-årsjubileet til Kjell Aukrust med en egen krydder- og urteserie med Flåklypa-figuren Ludvig. Blant produktene er «Ludvigs frøblanding for glade humler» og «Ludvigs blå te for mørke vinter-netter». Frøene til frøblanding for glade humler er fra Solhatt.

Ola Aukrust forteller at faren til Kjell Aukrust vokste opp på gården, og om alt går etter planen, blir det utstillingsåpning om Kjell Aukrust i «Hågåhuset» lørdag 27. juni, samtidig med lansering av de nye produktene.

aukrust-nordgard.no

LUDVIGS
POTETKRYDDER

Aukrust

Lider du av tsundoku?

Hvis bokhyllen din er full av bøker som du ikke har fått lest, så lider du kanskje av det som japanerne kaller «tsundoku». Ordet er en kombinasjon av «tsunde», som betyr å stable noe, og «oku» som betyr å la noe vente en stund og «doku», som betyr å lese. Når man er glad i bøker, så dukker det alltid opp nye interessante bøker, som sniker seg foran i lesekøen. Bokelskere vil nekte for at det er noe galt i dette, en hylle full av uleste bøker kan være mer interessant enn bøker du allerede har lest. La oss ikke ta stilling til om tsundoku er et problem eller ikke, vi bare konstaterer at det er et utrolig godt og innholdsrikt begrep fra det japanske språket.

Ny bærekraftslinje

På Skansen videregående Steinerskole i Trondheim starter landets første bærekraftslinje høsten 2020. Det offisielle navnet på tilbudet er «Studiespesialisering med tverrfaglig fokus på bærekraft». Klimaengasjementet er stort hos mange ungdommer, og på bærekraftslinjen får de lære hvordan de kan trekke bærekraftig tankegang inn i hverdagen. Elevene får også arbeide med egne forskningsprosjekter ut fra hva de er interesserte i. Det er bare å håpe at flere skoler følger etter.

skansenvgs.no

Gode tekster om jord og mennesker

Professor Dag Jørund Lønning, forfatter av Jordboka I og II og Kompostboka, har samlet korte og lange tekster om blant annet «Mennesker og mold», klimakrise og mikroliv, om det skapende mennesket og landbruksutvikling på bloggen sin. Her er mange lesverdige tekster for den som undrer seg over naturens store og små mysterier. En aktuell tekst når dette skrives, er teksten om «Mektige mikrofiendar og korleis me kanskje kan slå dei. Naturfilosofi i koronatid».

komposten.no

Tare – den nye oljen

Sintef Ocean har ledet et forskningsprosjekt om tare. Taren kan ha mange av de samme bruksområdene som olje og soya og kan også brukes til å fange CO₂. Norskekysten er godt egnet for tare dyrking, og forskerne mener at det er mulig å erstatte oljebasert plast med miljøvennlig plaststoff laget av tare. Protein utvunnet av taren kan erstatte importert soya som fôr til lakseoppdrett. Med Norges lange kystlinje kan dette bli en ny, stor næring og en viktig bidragsyter til det grønne skiftet.

gemini.no/2020/04/tare-kan-bli-viktig-erstatning-for-olje

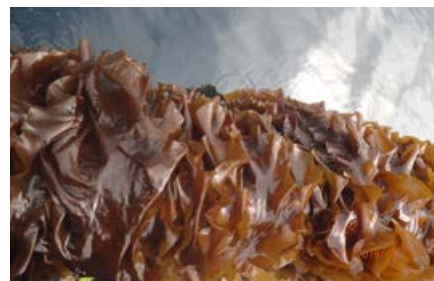

Foto: Sintef

Ute blant de engasjerte

✍ ARNE ØGAARD

Som medarbeider i Pengevirke sitter jeg mye både med bøker og ved tastaturet, men jeg beveger meg også gjerne ut for å oppleve hva som rører seg i tiden.

Kongsgårdseminaret

Den 10. mars fyltes Gjestehusene til Norsk Folkemuseum av folk med engasjement for økologisk økonomi. Ove Jakobsen innledet med en konsis og ny fremstilling hvor han blant annet påpekte at begrepet bærekraft står i spenningsfeltet mellom økonomisk vekst og redusert forbruk. Han avsluttet med å sitere Joseph Stiglitz' siste bok, hvor den berømte økonomen skriver at ideen om at markedsøkonomi kan skape velstand må gravlegges en gang for alle. Sett ut i fra dagens perspektiv fremstår ideen om en økologisk økonomi som utopisk, men det er enda mer utopisk å tro at vi kan fortsette som vi gjør. Liv Anna Lindman fra Rethinking

Economics fortalte friskt om sin lange kamp for å få utvidet perspektivet i økonomifaget. Hun påpekte at vi i dag forholder oss til situasjonen som til et isfjell. Vi er opptatt av hva som skjer, men under overflaten ligger viktigere spørsmål, som hvilke mentale forestillinger som preger vår holdning til utfordringene. Banksjef Kjell Fredrik Løvold presenterte Cultura Banks arbeid og understreket betydningen av å jobbe juridisk nasjonalt og globalt. Tone Smith, med doktorgrad i økologisk økonomi, advarte mot at miljøbevegelsen lar seg fange av økonomenes språk. Banksjef Lars Pehrson fra banken Merkur i Danmark utviklet noen grunnleggende

økonomiske begreper, som muliggjør en alternativ tenkning. Alexandra Devik presenterte andelslandbruk og ulike omsetningsformer med direkte kontakt mellom bønder og forbrukere.

Totalt var det en sjelden sammen-setning av konsise og velformulerte innlegg, og også god økologisk mat, der det meste kom fra Kongsgården. I den siste seksjonen samlet deltagerne seg i grupper rundt spørsmål de hadde om hvordan seminarets ideer kunne videreføres i praksis. I dette som kalles en Open Space-dialog, oppsto en rekke kreative grupper, og deres referater ble samlet inn og senere sendt til alle deltagere.

I Open-Space-dialogen arbeidet gruppene med hvordan de gode ideene kan omsettes i praksis. Foto: Stian Torstenson

Broen til framtiden

28. februar fant jeg veien til i Folkets hus i Oslo. Der krydde det av de røde hattene til Besteforeldrenes klimaaksjon, men også mange andre hadde møtt opp. Vi må ha vært mange hundre. *Broen til framtiden* er en felleskonferanse for fagbevegelsen, Den Norske Kirke og en lang rekke miljøorganisasjoner. Dette er et stort antall mennesker som gjerne vil gjøre noe med klimaendringene, men hva? Det ble det ikke sagt så mye om. Det var mange engasjerte innlegg og kjente folk som psykologen Peder Kjøs, men likevel hadde jeg en følelse av at her blir det ikke sagt noe som vi ikke vet fra før. Jeg hadde en spesiell forventning til sesjonen om klimajobber, men det ble ikke sagt stort mer enn at noen kan jobbe med å etterisolere bygg og bygge mer klimavennlige hus. Litt mer oppløftende var en av de mindre sesjonene om Norsk matsikkerhet og global klimarettferdighet. Her fikk vi innblikk i arbeidet til Kirkens Nødhjelp og deres ungdomsorganisasjon Changemaker. På slutten av dagen var temaet Klimavalg 2021. En rekke kjente politikere stilte opp med sine velkjente fraser. Det er en stor fare i dag at de som er opptatt av klimaendringene møter opp og heier på hverandre. Det kan selvsagt skape en god stemning, men det blir også kun et ekkokammer. Neste år håper jeg at *Broen til framtiden*

våger å ta opp litt mer utfordrende emner, og at de gir hvert tema bedre tid, så vi kan oppleve at det faktisk finnes en vei framover, og at vi ikke kun blir sittende på den ene bredden og klappe for vårt eget engasjement.

Mange røde hatter fra besteforeldrenes klimaaksjon var å se blant deltakerne.

Rapportlansering – Nytt økonomisk system

20. februar var det stappfullt på Kulturhuset i Oslo hvor unge og eldre trykket seg sammen i 3. etasje. Det var lansering av rapporten *Hvorfor trenger vi et nytt økonomisk system, historier fra det nye Norge*. Bak rapporten sto organisasjonene Spire, Latin-Amerikagruppene, Attac Norge, Sosialistisk Ungdom og

Rød Ungdom. Alle vil arbeide for et nytt økonomisk system med større sosial rettferdighet og miljøtiltak som kan skape nødvendig endring.

Systemet skal:

1. Være et middel for å sikre gode liv og ivareta miljøet.

2. Ivareta livsgrunnlaget til mennesker og dyr innenfor planetens bæreevne.
3. Sikre at politiske beslutninger ikke tas bak lukkede dører.
4. Frigjøre mennesket fra profittjag og et markedssystem som fordrer konkurransetvang, og i stedet fremme samarbeid.
5. Måle et lands velstand i menneskelig tilfredshet og velferd, samt naturens tilstand.
6. Innebere at imperialismen opphører.
7. Slette gjeld i utviklingsland og oppheve urettferdige handelsavtaler.
8. Sikre at produksjon er bærekraftig og rettferdig.
9. Forvalte naturressurser demokratisk hvor naturressursene tilfaller fellesskapet.

Panelsamtale fra lansering av rapporten „Hvorfor trenger vi et nytt økonomisk system, historier fra det nye Norge“. Fra venstre: Alberte fra Rød Ungdom, Teodor fra Grønn Ungdom, Hege fra Spire, og Hanne som har bidratt til rapporten. Foto: Victoria Vale/Spire

Rapporten finner du blant annet på Attacs hjemmeside. <https://bit.ly/33G26M1>

Kvelden hadde gode underholdningsinnslag og engasjerte innlegg fra mennesker som opplever negative sider av dagens Norge. Mange opplever at vi må komme oss videre i en annen retning, men få hadde tanker om hvilke skritt det er mulig å ta.

Ny økonomisk kurs etter koronaepidemien?

✍ ARNE ØGAARD

Et virus har lammet verdens-
økonomien, men også avslørt
mange av dens svakheter.
Mange har derfor påpekt at
det er på tide med økonomisk
nytenkning.

Det er blitt klart at svært mange i Norge er avhengige av å tilby varer og tjenester som andre vil kjøpe. De har lite egenkapital og er sårbare for stopp eller nedgang i omsetningen. Når de ikke annonserer, sliter avisene. Den norske staten har imidlertid nærmest uendelige summer, som kan sprøytes inn i redningspakker. Fordelingen av de statlige summene er omdiskutert fordi ikke alle får det de trenger. De fleste andre land har ikke Norges muligheter, og mange rundt oss er usikre på om de må velge mellom pest eller konkurs og sult.

I Norge er mange permittert og må gå betraktelig ned i lønn. Likevel får noen høyere inntekt enn andre, som sliter med å holde samfunnet i gang. Skog- og jordbruket roper etter arbeidskraft, og til tross for lav lønn

har mange allerede søkt om å få delta i skogplanting.

Nesten daglig kommer det artikler om at vi må gjenoppbygge den farmasøytiske industrien fordi vi ikke får importert de medisinene vi trenger. Det stilles også spørsmål om den nasjonale og globale matvareforsyningen blir tilstrekkelig hvis viruset får fortsette sine herjinger. Russland har allerede stoppet sin korneksport.

Dette bare for å nevne noen av de aktuelle svakhetene som har vist seg ved vår nåværende økonomi. Det positive ved situasjonen er at miljøbelastningen har blitt betydelig mindre. Mange byer har fått renere luft, og CO₂-utslippene synker betraktelig. De

rike landenes overforbruk av energi og viktige råstoffer har forhåpentligvis også sunket. Et viktig spørsmål er om vi kan beholde noen av disse positive endringene når vi skal tilbake til en ny normal. Den gamle normalen hadde bragt oss inn i et selvødeleggende system, som på sikt er langt mer truende enn koronautbruddet.

Flere har reist spørsmål om vi kan skape en økonomi hvor det også er mulig å leve uten at så mange kontinuerlig må tilby noe til salgs. En økonomi med høyere selvbergingsgrad hvor vi forbruker færre ressurser, og hvor vi samtidig får en mer rettferdig fordeling både nasjonalt og globalt, samtidig som naturmangfoldet opprettholdes.

NYTT VELSTANDBEGREP

En slik endring av økonomien krever en fornyelse av begrepet velstand. Til nå har velstandsøkning ofte blitt brukt som synonymt med lønnsøkning. Alle trenger selvsagt å få dekket utgifter til mat,

hus, klær og kulturelle aktiviteter på et rimelig nivå. Men over en viss grense gir ikke mer penger et bedre liv. Det store jaget etter eksklusive opplevelser kan snarere tolkes som et uttrykk for indre tomhet. Som Arne Garborg skrev i «Om pengar»: Penger gir deg skalet av alle ting, altså det overfladiske, men ikke kjernen, de virkelige verdiene. I stedet for å la oss drive av økende forbrukspress, vil virkelig velferd innebære mer tid til å reflektere over hva som er de grunnleggende verdiene i livet. Vi trenger rom til å gi mer omsorg og til å finne ut av hvordan vi bedre kan leve og arbeide sammen. Vi trenger også flere som kan opplyse og inspirere til et bedre liv med et lavere materielt forbruk.

De store lønnsforskjellene er et uttrykk for noe av det syke i dagens økonomi. Når noen krever tillegg til sine millionlønner, kan det skyldes at de mangler grunnleggende verdier og rettferdighetssans. Penger kan være som et rusmiddel, som ikke gir noen varig tilfredsstillelse, men bare stimulerer jag etter mer penger og luksusforbruk.

En endring av økonomien krever også en ny bevissthet om hvorfor vi arbeider. Vi må øke forståelsen for at vi arbeider for å dekke hverandres behov og for å ta vare på livsgrunnlaget vårt, naturen og matjorda. En slik innsikt vil gjøre at arbeidet i seg selv gir større opplevelse av mening. Vi må selvfølgelig også ha rettslige avtaler som sikrer en rimelig lønn og at det overskuddet vi skaper ikke misbrukes.

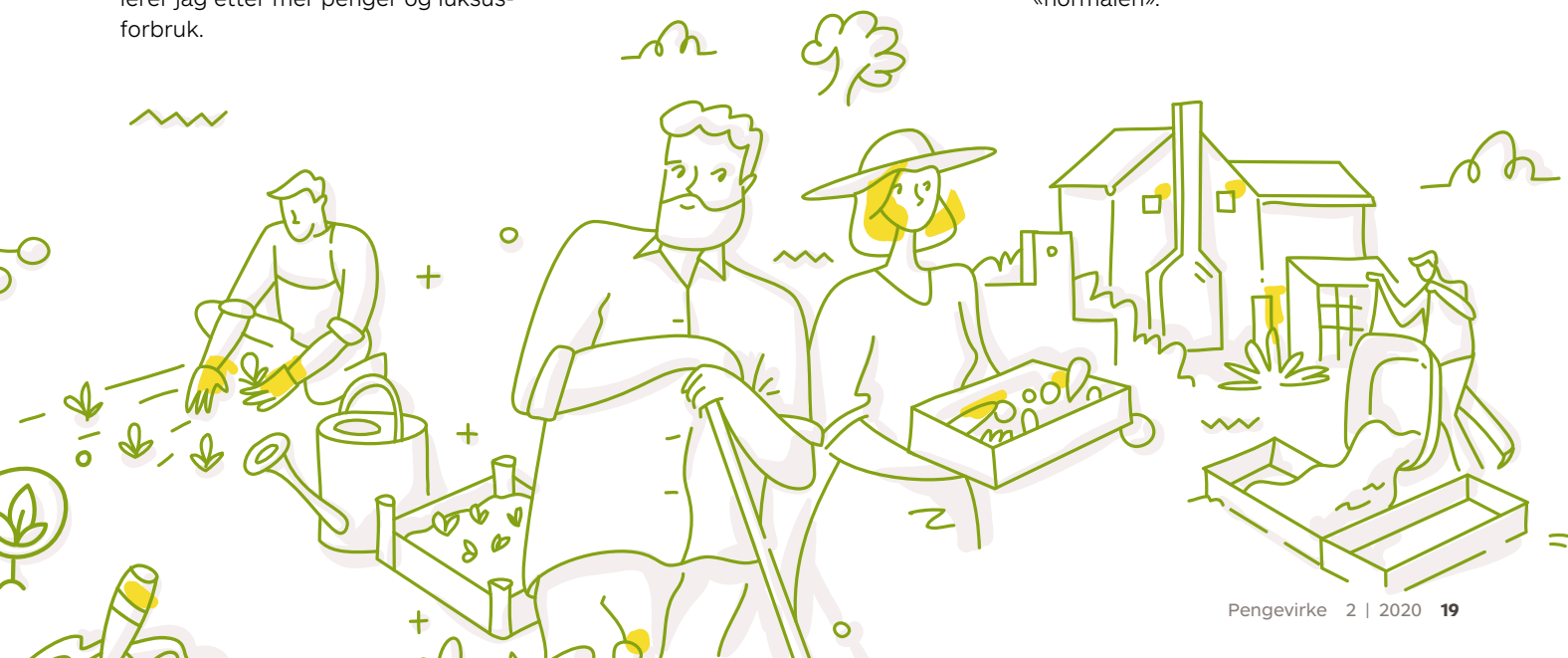
GRUNNLEGGENDE BEHOV

I en verden hvor stadig flere faller ut av det tradisjonelle næringslivet må vi følge menneskerettighetene og sørge for at alle får dekket grunnleggende livsutgifter. Dette kan skje gjennom grunninntekt (borgerlønn) eller negativ skatt. Det siste vil si at de som tjener under en viss grense får penger av de som tjener over grensen. Samfunnet er fullt av meningsfulle og ugjorte oppgaver, som faller utenfor dagens lønssystem. For de enkelte og for fellesskapet vil det være et fremskritt om flere kan gjøre det de selv opplever som meningsfylt

i stedet for å måtte strebe etter å tilby noe som andre kanskje vil kjøpe.

Effektiv rasjonalisering har gitt investorer og eiere store overskudd, men det er nødvendig at disse midlene i større grad tilfaller samfunnet som helhet. Større beløp må overføres fra den spekulative finansøkonomien til realøkonomien og kulturlivet. Det må ikke nødvendigvis skje gjennom skatter og statsmakt. Det kan også skje ved at de involverte i produksjonsprosessen får være med på å bestemme. Samfunnsnytte må bli et viktig aspekt ved alle økonomiske transaksjoner, slik vi praktiserer i Cultura Banks låneavdeling.

Det finnes ingen enkel løsning for en sunnere og mer rettferdig økonomi. Det trengs en omfattende utviklingsprosess hvor mange deltar for å skape et mer sosialt, meningsfullt og bærekraftig samfunn. Denne prosessen må starte nå, før vi er tilbake i den destruktive «normalen».

Nytt fra Cultura Bank

Når det nesten utenkelige skjer – noen ord om Cultura Bank og koronakrisen

✍ KJELL FREDRIK LØVOLD, BANKSJEF, DAGLIG LEDER I CULTURA BANK

12. mars 2020 ble den mest dramatiske dagen i norsk historie siden 9. april 1940. En «fiende» vi hadde hørt om, men ikke helt hadde forstått kunne interessere seg for oss, viste seg å ha kommet innenfor landets grenser litt for ubemerket. Regjeringen kunngjorde tiltak som i realiteten betød en akutt nedstengning av store deler av produksjonslivet. For Cultura sparebank innebar dette at all betjening av kunder over skranke ble stanset samme dag. Tilstedeværelsen av medarbeidere på bankens kontor ble straks redusert til et minimum. Hjemmekontorløsninger er blitt benyttet så langt det er praktisk mulig. Mange av bankens kunder mistet inntekt fra den ene dagen til den andre. Banken har kommet mange av disse i

møte med innvilgelser av søknader om avdragsutsettelse på lån. Norges Bank har i tre raskt på hverandre følgende vedtak satt ned styringsrenten fra 1,5 % til 0 %. Cultura har også justert ned utlånsrenter til sine kunder og får dermed betydelig lavere inntekter enn hva som var forventet i 2020. Det er vanskelig for banken å finne rom for kostnadskutt som kan kompensere for dette. Det betydelig reduserte rentenivået har også redusert bankens avkastning fra plassert likviditet. En gradvis og forsiktig lettelse i de mest inngripende tiltakene er nå (medio mai) påbegynt. Krisen er imidlertid i høy grad global, og internasjonal økonomi er derfor også sterkt påvirket. Dette påvirker norsk økonomi og dermed også Cultura.

Selv om utviklingen for resten av 2020 er svært vanskelig å bedømme, er det ikke ventet at rentenivået vil hente seg inn igjen. De økonomiske utsiktene for Cultura må realistisk vurderes som svakere i 2020 sammenliknet med 2019. Banken vurderer seg imidlertid fortsatt som relativt lite utsatt for tapsrisiko selv om det forventes korreksjoner i boligmarkedet, og næringsdrivende kunder møter utfordringer som følge av situasjonen. Myndighetenes forskjellige økonomiske støttetiltak og reduserte lånerenter er viktige bidrag til at flest mulig kan komme seg gjennom krisen.

Oppmerksomheten omkring Cultura

”

For Cultura er det viktig å støtte de krefter som nå advarer mot å vende tilbake til «business as usual» på bekostning av hensyn til miljø og sosiale forhold.

sparebanks verdibaserte profil og virksomhet påvirkes også av krisen som er oppstått. Målsettingen om å drive forretningsmessig bankvirksomhet med det grunnleggende formål å bidra til forbedret sosial og miljømessig standard i samfunnet, står imidlertid fast. For Cultura er det viktig å støtte de krefter som nå advarer mot å vende tilbake til «business as usual» på bekostning av hensyn til miljø og sosiale forhold. Tvert imot vil det, som fremholdt av mange, være viktig at de omstillinger som krisen tvinger frem bidrar til en økonomisk omstilling som vil løse klima- og øvrige miljøutfordringer samt globale sosiale problemer. Cultura sparebank vil med sine mer enn 20 års erfaring som verdibasert bank være en viktigere aktør enn noen sinne i norsk banknæring. Banken anser seg fortsatt som godt rustet for denne oppgaven.

BankID på mobil

Nå er det mulig å få BankID på mobil fra Cultura Bank. Den bestiller du selv i nettbanken.

- Du må først ha BankID-brikke fra Cultura Bank.
- Du må bruke BankID-brikken fra Cultura Bank til å logge deg inn i nettbanken for å få tilgang til å bestille BankID på mobil. Det er mulig å ha BankID-brikke fra flere banker, men du kan bare ha én BankID på mobil.
- I forbindelse med bestillingen oppretter du en 4-sifret PIN-kode, som du skal bruke hver gang du benytter BankID på mobil.
- BankID på mobil fungerer slik at du skriver inn mobilnummer og fødselsdato i påloggingsbildet på nettsiden og får så tilsendt en kode som består av to ord til telefonen, for eksempel «LUKKET MIDDAG». Den samme koden vises på nettsiden. På telefonskjermen velger du «godta» og får deretter spørsmål etter den 4-sifrete PIN-koden, som du selv har valgt, som skrives inn på telefonen.
- For BankID på mobil gjelder samme sikkerhetsregler som for BankID-brikke. Det er en personlig elektronisk identifikasjon, som ikke må deles med andre.

Burdagsinnsamling på CulturaFlokk – alternativ til Facebook

«Gi gaven videre» på CulturaFlokk er et alternativ til bursdagsinnsamlinger på Facebook. Vi har i første omgang tilrettelagt for gaveinnsamling til de organisasjonene som CulturaBank har et støttekontosamarbeid med, og til Cultura Gavefond, men flere organisasjoner er velkomne.

Hvorfor skal du velge CulturaFlokk istedenfor en innsamling på Facebook? Kanskje er du ikke på Facebook, eller kanskje de som har lyst til å gi deg en gave ikke er på Facebook, de heller. Dessuten liker du godt at vi ikke gir data om deg og giverne videre til tredjeparter. På CulturaFlokk kan du også skrive mer, både om deg selv og om hvorfor dette er organisasjonen du ønsker skal få din gave. Da blir det mer personlig for de som skal gi deg gave, for organisasjonen som mottar gaven og for deg.

Gi gaven videre!

Har du bursdag og alt du trenger?

Med en bursdagsinnsamling til Cultura Gavefond på **cultura-flokk.no** kan du gi gaven videre.

Cultura Gavefond har tre årlige utdelinger til prosjekter som er bra for mennesker og miljø.

cultura.no/gavefond

Nytt fra CulturaFlokk

På CulturaFlokk kan du opprette tre forskjellige typer innsamlinger.

Giverglede er for innsamling til NGO'er og non-profit-formål. Hele det innsamlede beløpet går videre til formålet.

Skaperglede er for deg som har som mål å kunne selge varer eller tjenester. Cultura Bank trekker 3,75% av det innsamlede beløpet (3 % + MVA) for å dekke kostnadene med drift av plattformen.

Gi gaven videre lar deg opprette en innsamling til forhåndsgodkjente organisasjoner, for eksempel i anledning din fødselsdag eller en annen anledning der noen vil gi deg gaver. Hele det innsamlede beløpet går videre til formålet.

Husk søknadsfristen til Cultura Gavefond – 15. august

Cultura Gavefond har til oppgave å støtte utviklingsoppgaver innenfor bærekraftige og samfunnsnyttige formål. Fondet er opprettet med utgangspunkt i det samme verdigrunnlaget som Cultura Bank bygger på. I dagens situasjon har Gavefondet begrensede midler til utdeling og kan støtte konkrete tiltak med 3 000 – 15 000 kr. Du finner søknadsskjema til gavefondet på cultura.no/gavefond

Forberedelser

Fermentering

Kultiveringskollektivet

✍ KRISTOFFER JAHREN NORUM, ERFARINGSKONSULENT I ASKER KOMMUNE

I fine omgivelser ved Semsvanet i Asker oppstår det nå et nytt aktivitetstilbud, som innfrir mange ønsker og målsettinger. Grindestua – i samarbeid med NaKuHel Asker – utvikler et aktivitetstilbud og arbeidstrening for personer som har lagt et liv med rus bak seg og nå ønsker å delta i fremtidsrettet og bærekraftig matproduksjon.

Dyrking og sanking av egne grønnsaker og vekster med påfølgende fermentering skal skape grunnlag for virksomheten gjennom salg i kaféen til NaKuHel Asker, Reko-Ring og Bondens Marked. Produktene som skal lages er sauerkraut, kimchi, chilisauser, sennep, sylteagurker, fermenterte rødbeter, granskudd, ramsløk, agurkmix, kombucha m.m. Stiftelsen NaKuHel Asker er en samarbeidspartner og har egnede lokaler for matproduksjon, som prosjektet kan få benytte.

«Kultiveringskollektivet» vil være et aktivitetstilbud for folk som trenger rusfri aktivitet og arbeidstrening. Prosjektet vil fremme kreativitet, sosial inkludering

og krav om å ta ansvar. Deltakerne får en positiv aktivitet på dagtid, samt nettverk med andre som har kommet seg ut av et liv med rus. Den enkeltes ressurser skal løftes frem, samtidig som de kollektive ressursene gruppa kan gi hverandre også er viktige. I tillegg vil deltakerne lære om dyrking og sanking av matvarer, matforedling, bærekraft og selvforsyning.

SUNNE, KORTREISTE OG HOLDBARE PRODUKTER

Vi har fokus på å lage ren mat helt uten tilsetningsstoffer gjennom naturlig fermentering, og vi er opptatt av sammenhengen mellom fysisk og psykisk helse, og at maten vi putter i oss har innvirkning på hvordan vi føler oss. I fermenteringsprosessen blir sukker brutt ned til enklere syrer, og proteiner blir brutt ned til aminosyrer, noe som gir en unik smak og karakter til produktene. Fermentering er en gammel konserveringsteknikk, som gjør det mulig å oppbevare mat på en trygg måte over lengre tid. Når produktene er ferdig fermenterte, får de lang holdbarhet i kjøleskap, opptil flere år. Det er stor etterspørsel etter både kortreist og mindre prosessert mat i samfunnet, og vi tror disse produktene vil være ypperlige for salg,

Deltakerne vil være brukere av Grindestua, som er et møtested drevet av Asker Kommune for folk som trenger rusfritt nettverk og en meningsfull hverdag. I tillegg vil personer som har vedtak på oppfølging gjennom rustjenesten i Asker Kommune kunne delta. Målet på sikt er å kunne gi noen av deltakerne en betalt jobb.

”

For meg handler det om å gjeninnføre balanse i kropp og sjel etter mange år med sterk ubalanse. Det å jobbe med jorda og produkter som fremmer helse og velvære, og å dele opplevelsene med andre som søker det samme, er veldig harmonisk. Føles bra på så mange måter.

Åkerlappen

Plantelære

ANSVAR GIR MESTRING

Det vil være mye fokus på å gi deltakerne ansvar. Tildeling av roller, som eksempelvis dyrkesjef, fermenteringssjef og pakkesjef, vil bygge opp under dette. Det vil videre bli lagt vekt på å komme i tide og levere det man tar ansvar for. Dette vil ikke innebære at man mister jobben ved overtredelse, men det betyr at vi da vil jobbe med personen det gjelder for å finne ut av hva som er galt og hvordan vi sammen kan finne løsninger, slik at deltakerne opplever mestring og

klarer å utføre jobben. Vi opererer også etter likemannsprinsippet, som gjør at deltakerne kan finne løsninger og støtte hos hverandre ved å dele åpent om utfordringer relatert til jobben og oppgavene – og også privatlivet.

Etterhvert som deltakerne står trygt i ansvarsområdene sine, vil vi kunne åpne for å ta imot flere som ønsker arbeidstrening og aktivitet, eller som bare vil lære om dyrking og fermentering og foredling. Dette skal bidra til å gi ansvars- og mestringsfølelse blant deltakerne.

RESSURSGRUPPE

Det har lyktes å samle en ressursgruppe, som alle har lagt mange år med rus bak seg og er svært motiverte for å fylle livet med et meningsfylt innhold. Og spesielt gunstig i dette prosjektet er at de utover sin erfaringskompetanse også har formell og praktisk kompetanse innen landbruk, økologi og fermentering. Blant deltakerne som er med nå i oppstarten, er det to med agronomutdanning. Den ene har bakgrunn fra biodynamisk landbruk, og den andre har lang egenerfaring med dyrking, mykologi og fermentering. Dette gir

prosjektet både faglig og menneskelig styrke: Dette er personer som vet hvilke utfordringer en rusavhengig kan møte på sin vei mot et rusfritt liv. 🔥

Grindestua

Grindestua er et møtested drevet av Asker Kommune for folk som trenger rusfritt nettverk og en meningsfull hverdag. Grindestua har en del faste aktiviteter som yoga, selvhjelpsgruppe, fridyking, matgruppe, turer, spinning, pårørendegruppe, kvinnegruppe, kreativgruppe, musikkgruppe m.m. samt en del organiserte turer og har også god kontakt med brukerorganisasjoner/stiftelser.

NaKuHel

Natur Kultur Helse er en selvstendig stiftelse som ligger ved Semsvannet i Asker. Senteret er et aktivitets- og friluftstilbud for folk som trenger positiv/utviklende aktivitet eller arbeidstrening. Blandt tilbudene på NaKuHel finner vi birøkting, malegruppe, hagegruppe, mindfulness, yoga, selvhjelpsgruppe for menn, kafédriфт, matlagingskurs, lokalhistoriegruppe, musikkgruppe, turgruppe, aktiviteter for barn og mer.

Du kan støtte prosjektet på CulturaFlokk – på fnd.uz/kultiveringskollektivet

Biodynamisk folkehøgskole på Ihle

✍ ASLE VEGARD BJØRNERUD, INITIATIVTAKER OG ANNE MARGRETHE SKANSEN, SEKRETÆR

Bli med på forarbeidet til å kunne starte en folkehøgskole på Gaukom Gård! En arena for handlingsbasert kunnskap for det grønne skiftet.

Gaukom Gård har opprinnelse fra middelalderen og ligger idyllisk til med vidstrakt utsikt på Ihle i Vestre Toten. Dagens bygninger er fra 1950-tallet, da stedet var en institusjon for utviklingshemmede. I senere tid har den blitt benyttet som arbeidstreningssenter.

Gården består av flere bygninger og arealer som egner seg godt for biodynamisk jord- og hagebruk, husdyrhold, internatskole og kulturaktiviteter.

Vi lever i en tid hvor behovet for utvidet kunnskap om enkeltmennesket og landets selvforsyning er i fokus. Her skal ungdommene selv kunne oppdage og utforske hvordan et frø kan forvandle seg til en frukt gjennom tiden. Målet med skolen er at elevene skal oppnå økt bevissthet og samfunnsengasjement gjennom å tilegne seg kunnskaper om natur og miljø, livsstil, fornybare ressurser og samspillet mellom mennesker. Etter et år ved Ihle skal de fritt kunne oppdage studieretninger og yrker som kan påvirke et grønt skift i samfunnet.

PRAKTISK KUNNSKAP, SELVUTVIKLING OG KREATIV- OG KUNSTNERISK UTFOLDELSE

Skolen vil kunne tilby ungdommer fra hele verden et undervisningsopplegg hvor både læring, utforskning, selvutvikling og refleksjon er like viktig. Det vil også bli lagt vekt på kreativitet og kunstnerisk utfoldelse, noe som kan ha stor betydning for

den kognitive utviklingen hos unge mennesker, og som kan være et forebyggende tiltak mot demens i alderdommen.

Vi planlegger fem studieretninger der linjefagene vil inneholde praktisk kunnskap om biodynamisk jord-, hage- og husdyrbruk satt inn i et helhetlig samfunnsbilde. Vi vil også ta for oss den indre delen av mennesket og hvilken betydning kontakten med jord, planter, dyr og naturen forøvrig har for den mentale helsen.

Linjefagene vil inneholde temaene:

1. Grønn teknologi – biodynamisk jord- og hagebruk
2. Sunn livsstil – kosthold, trening, alternativ medisin
3. Kunstig intelligens: Vil roboter overta for mennesker?
4. Kommunikasjon og samliv
5. Etisk samfunnsøkonomi

Felles for alle studentene er de kunstneriske fagene eurytmi, maling, modellering, sang, musikk og teater.

Vi ønsker også å tilby valgfrie fag som f. eks. birøkt og håndverksfag. Vi skal også på studieturer til utlandet (Sekem, Goetheanum, Colmar, Venezia).

VI REPARERER, BYGGER OG PLANTER

Utdanningsdirektoratet har godkjent planene i fem år nå, men grunnfinansieringen av skolen vil først komme når et tilstrekkelig antall mennesker ønsker å støtte dette initiativet. Lokale og sentrale politikere vil se at det fins en bredde i det antroposofiske miljøet som står bak – og virkelig ønsker et slikt tilbud til ungdommer, før de utvider statsbudsjettet. En form for egenandel, som kreves i alle nyetableringer.

Men før skolen kan settes i drift er det mange ting som må være på plass. Bygningene må restaureres, og noen må bygges om for husdyrhold. Det skal også opparbeides en biodynamisk grønnsakshage og plantes eplehage med urter og blomster for biene. Arbeidet er i gang, og vi håper på små og store bidrag til innkjøp av dyr, fôr, planter og redskaper.

DU KAN STØTTE PROSJEKTET PÅ CULTURAFLOKK

Støtteforeningen for opprettelse av en antroposofisk folkehøgskole i Norge har opprettet et prosjekt på CulturaFlokk for å skaffe midler til innkjøp av utstyr. Alle bidrag mottas med stor takk og vil uavkortet gå til opparbeidelse av prosjektet. 💧

Du kan støtte prosjektet på CulturaFlokk – på fnd.uz/gaukom

God mat i sommervarmen

Grønne og sunne varianter av burgere og vafler

✍ REN MAT 📷 NADIN MARTINUZZI

Takk til Økologisk Norge for tillatelse til å gjengi oppskriftene, som tidligere har vært publisert i Ren Mat.

Blomkålburger med ertepuré og syltet rødløk

Bare fargene her er så herlige at vi får vann i munnen! En dekadent burger med markant ostesmak og syrlig løk.

300 g gule linser, kokte
1 stor gul løk, finhakket
1 lite blomkålhode, i buketter
50 g brødsmler
2 fedd hvitløk
½ dl kikertvæske/aquafaba eller ett egg
1 dl hvetemel
olje
salt og pepper
blåmuggost
smør eller olje til steking

ERTEPURÉ

350 g erter, frosne
1 stort fedd hvitløk, grovhakket
¼ sitron, saften av
½ dl olivenolje
en neve koriander (valgfritt)

SYLTET RØDLØK

3 rødløk i skiver
1 dl eddik
1 dl sukker
3 dl vann
smak etter ønske; hele pepperkorn, stjerneanis, laurbærblad

- Start med rødløken. Kok opp vann, eddik og sukker, og tilsett ønsket krydder. Når sukkeret har løst seg opp, tilsetter du rødløken. Ta gryten

til side og avkjøl. Ha løken over i rene Norgesglass, og hell over lake til løken er dekket. Sett i kjøleskap, og vent minst en halvtime. Løken holder seg lenge på glass om du bruker rent redskap når du forsyner deg.

- Bland blomkålbukettene med løk, hvitløk, salt og pepper. Stek det i ovnen 20-25 minutter ved 180 grader, eller til blomkålen er mør.
- I mellomtiden lager du ertepuréen: Varm ertene skånsomt, eller bruk dem rett fra pakken for en kald puré. Kjør erter, sitronsaft, hvitløk, salt, olivenolje og eventuelt koriander i en kjøkkenmaskin eller stavmikser til pureen har myk og jevn konsistens.
- Kjør linsene grovt i en mikser. Ha i blomkålbukettene, brødsmler, mel og aquafaba/egg og bland til du har en jevn farse i mikseren.
- Form deigen til burgere, og stek i en stekepanne på middels varme til de er gylne på hver side. Dander i burgerbrød med en skive blåmuggost og salat på hver burger, og server sammen med ertepuré og syltet rødløk.

DRIKKETIPS Tørr sider er matvennlig. Balholms Sognefjord er laget med bitre epler og byr på fyldig smak og bitter utgang. Den akkompagnerer blåmuggosten og den syrlige rødløken i denne retten. Passer også fint til kraftige kjøttretter.

Squashburger og nypotetsalat

Hemmeligheten bak en god squashburger ligger i å la den raspede squashen renne godt av seg og finne de riktige smakstilsetningene, i dette tilfellet masse deilig dill, hvitløk og bukkehornsfrø. Ønsker du en brødfri variant, server med litt flaksalt, sitronbåter og nypotetsalat ved siden av.

450 gram squash (ca. to små), grovt revet
1 løk, grovt revet
2 fedd hvitløk, raspet
100 g kikertmel
100 g frosne erter, tint
1 dl dill, finhakket
½ dl plantebasert yoghurtalternativ eller Røros-yoghurt for vegetarisk variant.
1 ts bukkehornsfrø (kan sløyfes)
1 ½ ts salt
pepper etter smak
sitronbåter

- Legg squash, løk, hvitløk og salt i et dørslag, og la stå en halvtimes tid. Klem så ut overflødig væske.
- Bland dette med erter, dill, kikertmel, yoghurt, salt, og bukkehornsfrø. Smak til med pepper.
- Forme til burgere, og stek disse gyllene med litt olje, de trenger litt tid, så vær tålmodig.
- Server med surdeigsbrød og ketsjup, gjerne fermentert!

POTETSALAT

400 g nypoteter
3 dl feldsalat
1 neve dill, grovt hakket
2 vårløk, finhakket
1 dl sylteagurk, grovhakket
1 dl rømme
1-2 ss olje
2-3 ss sitronsaff
pepper og salt etter smak

- Kok potetene med litt flaksalt i vannet. Avkjøl.
- Bland inn salat, dill, vårløk og sylteagurk.
- Lag dressing av rømme, olje, sitronsaff, salt og pepper, og rør godt sammen før du heller over potetblandingen.

Grønnsaksvafler

De fleste barn elsker flat mat, og vafler er intet unntak. Disse sprø vaflene er sunne nok til å serveres til middag. Grovt mel, havregryn og grønnsaker gjør at vaflene er pakket med energi som gir god metthetsfølelse. Stek dem til de er mørkebrune, og avkjøl på en rist. Denne oppskriften på middag og dessert i ett er testet på og godkjent av mange barn. Hjemme hos oss spiser vi først middagsvafler med revet ost, tomat og eventyrpesto, før vi jafser i oss dessertvafler med syltetøy.

Oppskrift: Juliane Josephson/Julianes kokebok

4 dl havregryn
1,5 dl rugmel
1,5 dl hvetemel
4 ss brunt sukker
1 ts kardemomme
½ ts salt
1 ts natron
1 ts bakepulver
1 stor gulrot, revet
1/3 squash, revet
1 beger rømme

4 dl Farris
4 egg, romtemperert
6 ss nøytral olje

- Bland alt det tørre i en stor bakebolle.
- Riv gulrot og squash grovt, og bland det med det tørre.
- Ha Farris i et desilitermål. Visp sammen med 1 beger rømme, og hell det i røren.
- Visp sammen olje og egg, og hell det i røren.
- La helst røren svelle i en halvtime.
- Stek vaflene til de er godt mørkebrune, og la dem avkjøles på en rist. Merk at rug, havre og grønnsaker gjør vaflene tyngre. Det er derfor viktig å steke vaflene til de er godt brune. Da får du en deilig kontrast mellom det sprø ytre og det saftige indre!
- Vaflene smaker herlig med revet ost, tomater i skiver og eventyrpesto. Pisk opp litt rømme med olivenolje. Ha i friskhakke urter og litt salt. Eller bare spis de sprø vaflene som de er!

EVENTYRPESTO

1 basilikumplante
3 ss rosmarin
3 ss mynte
2 ss skvallerkål
1 ss sitronsaff
1,5 håndfull parmesan, revet
1 håndfull cashewnøtter, males til grovt mel
1 fedd hvitløk
1 kopp olivenolje
salt

- Finhakk alle urtene i en kjøkkenmaskin sammen med olivenoljen.
- Bland alle ingrediensene sammen og du har ferdig pesto!

Økonomer med fokus på miljø og samfunnsansvar

Murray Bookchin

✍ PROFESSOR OVE JAKOBSEN, SENTER FOR ØKOLOGISK ØKONOMI OG ETIKK, NORD UNIVERSITET

INNLEDNING

Murray Bookchin har hatt stor innflytelse på utviklingen av den venstreradikale bevegelsen i USA, og han var en av forløperne for miljøbevegelsens fremvekst på 1960-tallet. Han kombinerte klassisk anarkistisk filosofi med økologisk innsikt. Bookchin tilhører den kommunitaristiske retningen innenfor anarkismen der samfunnsendring er viktigere enn det han kaller livsstilsanarkisme. Mens livsstilsanarkistene er opptatt av indre selvrealisering er Bookchin mer utadvendt og fokuserer på realisering av (lokal-) samfunnets potensial. I boken *Social anarchism or lifestyle anarchism* påpeker han at anarkismen har beveget seg bort fra sin egentlige samfunnskritiske funksjon i en retning der individuell livsstil er i fokus. Det autonome individ er en illusjon, alle er avhengig av gjensidige relasjoner med natur og samfunn. Han kritiserer livsstilsanarkisme for å være mer opptatt av autonomi enn av frihet. Sosial anarkisme søker frihet gjennom strukturelle endringer og gjensidig ansvar. I overensstemmelse med Kropotkins kommunitaristiske anarkisme er forklaringen at frihet for den ene ikke kan eksistere uten frihet for de andre.

SOSIAL ØKOLOGI

I boken *The Ecology of Freedom: The Emergence and Dissolution of Hierarchy* argumenterer Bookchin for at miljørelaterte og sosiale problemer bare kan løses dersom samfunnet reorganiseres i overensstemmelse med økologiske og etiske prinsipper. Kapitalismen har ført til en samfunnsutvikling som er på kollisjonskurs med grunnleggende økologiske prinsipper. For å initiere en utvikling der menneskene lever i balanse med naturen, må vi henvende oss til økologien for å finne de grunnleggende

retningslinjene for hvordan samfunnet skal organiseres. Med andre ord, for å forstå og finne løsninger på dagens utfordringer kreves det ny integrert kunnskap. Sosial økologi representerer et kompass for å finne løsninger i en organisk virkelighet. I tråd med anarkismens grunnideer er Bookchin kritisk til marxismens klassebaserte samfunnsforståelse og liberalismens individuelle frihetsbegrep. Han knytter mennesker og natur sammen i en hel-

”

Capitalism has made social evolution hopelessly incompatible with ecological evolution

The Ecology of Freedom

hetlig virkelighetsforståelse der naturen blir beskrevet som bevisst, rasjonell og meningsfull. Sosial økologi gir en beskrivelse av hele universet som en evig utviklingsprosess drevet frem gjennom spenningen mellom kontraster. Som eksempler nevner han motsetningen mellom enhet og mangfold og mellom frihet og dominans. Han kritiserer det eksisterende samfunnet for å være underlagt en endimensjonal regel, som sier «grow or die». Bookchin hevder at ambisjonen med å utvikle sosial økologi er å presentere en helhetlig, dynamisk forståelse av samspillet mellom individ, natur og samfunn. På denne måten representerer sosial økologi et radikalt utopisk alternativ, som gjør det mulig å finne nye løsninger på mange av de utfordringene samfunnet står overfor. Han bruker begrepet utopi bevisst for å markere behovet for radikale endringer.

HIERARKIER

Bookchin mener at hierarkier har påvirket menneskenes psyke i negativ retning. Hierarkisk tenkning fører til økende forskjeller mellom mennesker, noe som blant annet er karakteristisk for kapitalismen. I samfunn dominert av hierarkier, kommandolinjer og lydighet vil menneskene etter hvert oppleve manipulasjon som en naturlig del av det sosiale liv. Som alternativ forslår Bookchin utvikling av institusjoner forankret i sosial økologi, der alle har innflytelse i samfunnet. I denne sammenhengen refererer han til Kropotkins begrep mutual aid. Evolusjon kan best

Litteratur

Murray Bookchin (1992)
Urbanization without Cities – The Rise and Decline of Citizenship
New York, Black Rose Books

Murray Bookchin (1995)
Social Anarchism or Lifestyle Anarchism – An Unbridgable Chasm
Oakland, AK Press

Murray Bookchin (2004)
Post-Scarcity Anarchism
Oakland, AK Press

Murray Bookchin (2005)
The Ecology of Freedom – The Emergence and Dissolution of Hierarchy
AK Press

Institute for social ecology,
www.social-ecology.org/wp

forklares ved at de livsformene som har evne til samarbeid og oppnår symbiotiske fordeler, har de beste mulighetene til overlevelse. Dette i strid med ideen om at det er de sterkeste individene som overlever i kampen om tilværelsen. Mutual aid er også sentralt i utviklingen av livskraftige menneskesamfunn. Vi er alle avhengige av hverandre, og det må utvikles institusjoner som bidrar til frihet i solidaritet. På samme måte som i naturen må vi utvikle samfunn der vi anerkjenner at alle er gjensidig avhengige av hverandre, og at vi utfyller ulike oppgaver, som sikrer en balansert utvikling. Bookchins prosessfilosofi, basert på en organisk virkelighetsforståelse, er møtt med massiv kritikk fra dominerende krefter i samfunnet, som postulerer at ubegrenset materiell vekst er målet, og at veksten stimuleres gjennom konkurranse mellom autonome aktører.

Samfunnsutvikling inspirert av sosial økologi er karakterisert av en sterk fokusering på livet og det levende, ikke bare når det gjelder den kognitive forståelsen, men også opplevelsen av sammenheng med naturen.

DET ØKOLOGISKE SAMFUNN

I det økologiske samfunnet er hierarkier erstattet med gjensidig avhengighet og verdier som ikke bare tilfredsstiller fysiologiske behov, men også behov for omsorg, tilhørighet, samarbeid, sikkerhet og kjærlighet. Frihet står ikke lengre i opposisjon til natur, individualitet i motsetning til samfunn, frie valg i konflikt med nødvendighet eller individualisme i konflikt med sosial tilhørighet. Bookchin påpeker at selv om det i dagens samfunn er lite sannsynlig, kan vi velge bondens marked i stedet for supermarkeder, små økologiske gårdsbruk som erstatning for industrilandbruket, «mutual aid» foran finansmarkedet, eller personlige møter som erstatning for teknologistyrte kommunikasjoner.

Et levende demokrati avhenger av at alle har reelle muligheter til å delta i beslutningsprosesser. Bare ved å utvikle samfunn basert på mangfold organisert gjennom nettverk av småskala landbruk og industri er det mulig å utvikle levende økosamfunn. På lokalt nivå er det mulig å utvikle en politisk kurs som ser samfunnsutviklingen i et helhetlig perspektiv. Bookchin trekker et tydelig skille mellom det å være med på å legge

Capitalism is inherently anti-ecological

Post-Scarcity Anarchism

premissene for samfunnsutviklingen, og administrasjonen, som sørger for å sette politikken ut i livet. Utfordringen består i å utvikle en ny kultur, som i stedet for å befeste hierarkiske strukturer bidrar til å utvikle nye institusjoner som fremmer frihet i solidaritet. Konsekvensen av en samfunnsutvikling forankret i deltakende demokrati er ifølge Bookchin at visjonen om fremtidens samfunn bare kan utvikles gjennom bottom-up initierte utopiske dialoger. Med utgangspunkt i sosial økologi mener han at det finnes noen grunnleggende prinsipper som er generelt gyldige. For det første at samfunnet er organisert gjennom dialogbasert samarbeid i integrerte nettverk og for det andre at løsninger utvikles lokalt. Konkret innebærer det blant annet at det blir lagt til rette for at en størst mulig andel av dagligvarer blir produsert lokalt, og at lokal gjenvinning av ulike avfallsfraksjoner inngår i produksjonen av nye produkter. Som eksempel nevner Bookchin kompostering av organisk avfall som særlig viktig i en desentralisert matproduksjon.

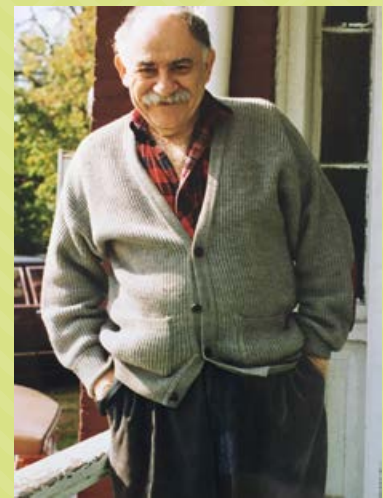
FORANDRING

Bookchin diskuterer hvordan det er mulig å endre samfunnet fra profittoorientert markedsøkonomi, forsterket gjennom konkurranse og sentralisert teknologi, til et økologisk samfunn forankret i desentralisert deltakende demokrati uten sosiale hierarkier og uten noen form for undertrykkelse. Et viktig prinsipp i Bookchins økoanarkisme er at by og land knyttes sammen gjennom samarbeidende nettverk. Moderne teknologi kan bidra til å etablere og utvikle gode kommunikative relasjoner mellom mennesker i (lokal-) samfunn.

I følge Bookchin er det viktig at anarkismen beholder og videreutvikler oppgaven som sosial reformator. Utfordringen i dag består i å omforme de fire kjerneprinsippene til praktisk handling; samarbeidende nettverk, motstand mot hierarkier, fremme direkte demokrati og

Biografi

Murray Bookchin (1921 – 2006) var født i Burlington i Vermont. Han studerte marxisme ved Workers School. In 1958 erklærte Bookchin seg som anarkist fordi han så en klar sammenheng mellom anarkisme og økologi. I 1974 ble han utnevnt til professor ved Ramapo College i Mahwah, New Jersey. Han var sentral i etableringen av Instituttet for Social Ecology i Vermont. Bookchin har publisert en rekke bøker der anarkistisk filosofi blir knyttet opp mot dagsaktuelle problemstillinger som miljø, urbanisme og frihet. På slutten av 1990-tallet utviklet han kommunalismen som en er en blanding av marxisme og anarkisme.

frihet i solidaritet. Konkret vil det si at livskraftige samfunn i harmoni med naturen bygger på face-to-face demokrati, humanistisk teknologi og desentralisering. Dette er ikke bare ønskelig, det er helt nødvendig.

Bookchin viser tilbake til Bakunin, Kropotkin og Malatesta når han gjør oppmerksom på at et økoanarkistisk samfunn ikke kan etableres over natten, det kan bare utvikles gjennom mange små skritt (i riktig retning). «None of the authoritarian techniques of change has provided successful “paradigms”», endringen vil derfor komme som et resultat av engasjement og energi nedenfra. 🍀

Innsiktsfullt om klima og truslene mot dyrelivets mangfold

✍ ARNE ØGAARD

Dag O. Hessen kaller seg be-tinget optimist. Han tror ikke at alt går til helvete og at jorda blir ubeboelig, men helt bra vil det heller ikke gå.

Hessens siste bok *Verden på vippepunktet* er en grundig beskrivelse av jordas tilstand og de siste hundre års utvikling. Den bevisstgjør også om hvor- for vi nå må gjøre radikale endringer i livsførsel, verdivalg og samfunnsor- ganisering. Det mangfoldet vi selv er en del av er nå sterkt truet av arts- og bestandsnedgang blant dyr og planter i tillegg til at klimaendringer skaper store utfordringer for oss alle. Dette er jo noe vi ofte hører, men i denne boka finner du grundig dokumentasjon på hvordan det egentlig står til. Det finnes selv- sagt mange spørsmål som fortsatt kan

til «klimafornekterne» klart tilbakevist.

Et vippepunkt er et punkt hvor en gradvis utvikling brått endrer fart. Sahara var en gang et grønt og frodig område, men overbelastende bruk presset den økologiske balansen slik at forholdene ble stadig dårligere, og brått gikk forfallet raskt mot en ørkendannel- se, som ikke kunne reverseres. Bestan- den av en dyreart kan synke sakte før hele arten brått dør ut. Det kan skyldes innavlsdepresjon, sykdom eller ytre årsaker. Det er slike brå skifter Hessen vil advare oss mot. Men det kan også skje brå endringer den andre veien. Greta Thunberg startet en aksjon alene, men den 20. september 2019 var det 4 millioner som deltok i klimastreiker rundt om i verden. Dette kan kalles en snøballeffekt, noe starter og så bal- ler det på seg. Kampen mot slaveriet,

aksepten av homofile og også #metoo kampanjen startet med noen få akti- vister, som på relativt kort tid oppnå- de store endringer. Det er derfor god grunn til å arbeide for det vi opplever som riktig.

Det er 120 år siden de første forsker- ne fastslo at forbrenning av kull, olje og gass ga temperaturøkning. I 1958 var CO₂- innholdet i atmosfæren 280 ppm, mens det i dag er rekordhøye 415 ppm (0,04 %). Vi opplever nå at ekstremvær er en del av hverdagen. Tidligere var dette en sjeldenhet man husket tilbake til i generasjoner. Det skrives titusenvi- av forskningsartikler som dokumenterer de økende problemene, men forskerne fortviler over myndighetenes man- gel på handling. Til nå har de norske politikerne satt sitt håp til teknologiske løsninger og grønn vekst. Hessen anser også teknologiutviklingen som viktig, men den alene vil ikke være nok. Han går i liten grad inn på muligheten for å endre et destruktivt økonomisk system, kanskje fordi han anser det som lite realistisk. Men han har beholdt litt av troen på enkeltmenneskers handlinger. Alle som frykter klimaendringer, bør føle et moralsk ansvar for å gjøre noe med dem. «Vi har i vår kultur også en velutviklet evne til å avvise moral som moralisme i miljøsammenheng. Det er imidlertid ikke moralisme å peke på at vi for tiden lever langt over evne.»

”
Sahara var en gang et grønt og frodig område, men overbelas- tende bruk presset den økolo- giske balansen slik at forhol- dene ble stadig dårligere, og brått gikk forfallet raskt mot en ørkendannelse, som ikke kunne reverseres.

diskuteres. Jorda er en for kompleks organisme til at det er mulig å forutse nøyaktig hvordan den vil reagere. Men diskusjonen bør foregå på et saklig nivå. I denne boka blir mange av påstandene

Dag O. Hessen
Verden på vippepunktet
Res Publica 2020
ISBN: 9788282262019

Hvordan gi de unge handlekraft?

✍ ARNE ØGAARD

Titusenvís av unge har latt seg inspirere av Greta Thunberg. De har hoppet, ropt og viftet med plakater. Men forskerne har klarlagt at de fleste har liten kunnskap om hvordan de selv kan være med og påvirke samfunnet.

Mange ønsker at skolen skal gi dem mer av denne kunnskapen. Dette står også i skolens mål, men kommer ofte i bakgrunnen av forberedelse til Nasjonale prøver og andre tester. Pedagogikkprofessor ved NMBU, Astrid T. Sinnes, ønsker å styrke skolens kompetanse på dette området. I boken *ACTION TAKK!* gir hun en oversikt over miljøutfordringer knyttet til klesindustri, smarttelefoner, plast, matproduksjon og fossil energi. Selv om mye her vil være velkjent for mange, kan en finne viktig informasjon om for eksempel smarttelefoner, som ellers er lite omtalt. Astrid T. Sinnes understreker at dette er komplekse emner hvor klima og miljøhensyn kan stå i motsetning til hverandre. Økt elektrifisering krever mer kobber, mens kobbergruver er vanskelige å drive uten at de skader miljøet.

I tilknytning til hvert tema har hun laget en rekke oppgaver, som ikke bare gir kunnskap, men også gir innsikt i påvirkningsmuligheter. Til oppgavene

”

I tilknytning til hvert tema har hun intervjuet unge mennesker som har satt i gang ulike virksomheter. De holder på med rettferdig klesproduksjon i Kina, aktiv påvirkning av klesbransjen, reparerer klær, syr ballkjole av IKEA-posere, driver klesutleie, arrangerer fiksefester for teknologi-reparasjoner og plukker søppel

anbefales det kilder som nettadresser, bøker og filmer. Dette er en grundig håndbok for lærere som vil undervise i miljø, klima og bærekraft. Men også andre kan ha nytte av å tenke gjennom disse spørsmålene.

I tilknytning til hvert tema har hun intervjuet unge mennesker som har satt i gang ulike virksomheter. De holder på med rettferdig klesproduksjon i Kina, aktiv påvirkning av klesbransjen, reparerer klær, syr ballkjole av IKEA-posere, driver klesutleie, arrangerer fiksefester for teknologi-reparasjoner, plukker søppel, selger solceller og lager restaurantmat av utrangerte verpehøns og annet som ellers ville blitt kastet. Noen har startet kjente virksomheter som Epleslang og Too Good To Go, som begge arbeider aktivt mot matsvinn. I tillegg presenteres miljøbloggere og sentrale ungdommer i ulike miljø- og solidaritetsorganisasjoner.

Det er interessant at ingen av disse nevner skolens bærekraftundervisning som den viktigste inspirasjonskilden, men de er mer opptatt av at skolen ga dem trygghet. Trygghet til å være seg

selv og selvtilit til å kunne bidra. Forfatteren refererer til en av sine barns lærere, som understreket at det viktigste grunnlaget for all læring er «kjærlighet, kjærlighet og kjærlighet».

Astrid T. Sinnes er ikke begeistret for det moderne begrepet handlingskompetanse. Hun vil heller at skolen skal gi handlekraft. En viktig side av dette er å peke på handlingsmuligheter, men hun går ikke dypere inn på hvordan oppvekst i hjem og skole kan fremme barnets egne viljekrefter. Hun drøfter ikke verdien av praktisk håndverksundervisning, men tar opp spørsmålet om læreren skal være en rollemodell eller bare en formidler. Hun belyser også spørsmålet om det å være opptatt av egne handlinger kan være et hinder for å se de nødvendige systemendringene. Her henviser hun til en annen professor, som påpeker at personlige handlinger og strukturelle endringer ikke kan sees adskilt, men at enkeltmenneskers handlinger kan bidra til å endre politikk og rammebetingelser.

Astrid T. Sinnes
ACTION TAKK!

Hva kan skolen lære av unge menneskers handlinger for bærekraftig utvikling?

Gyldendal 2020

ISBN: 9788205518490

Den nye fremmedfrykten

✍ ARNE ØGAARD

En viktig belysning av nye destruktive tendenser i vårt samfunn.

Fremmedfrykt har mange uttrykksformer. Fra de som skyter fredelige folk, via de som hyller Hitler, hetser jøder og frykter raseblanding, til de som hevder at muslimenes tilstedeværelse undergraver vår nasjonale kultur. En ny og voksende gruppe i dette spekteret kalles de identitære. De presenterer seg som ikkevoldelige og motstandere av jødehat, nazisme og fascisme. Mange har akademisk utdanning. Danske Rasmus Hage Dalland reiste rundt i to år for å undersøke hvem disse egentlig er, og hans observasjoner er nå utgitt på norsk i boka *Identitær*. I sluttkapittelet kommer det fram at spesielt de franske identitære har problemer med å holde seg til de ikke-voldelige idealene. Hvis

”
Interessefellesskap og felles visjoner kan skape sunnere samhold enn blodsband og nasjonalisme. Det positive med globaliseringen kan være en økende bevissthet om at vi er én menneskehet, men skal dette bli en realitet trenger vi en felles og fordypet forståelse av hva det er å være menneske.

vi ser bort fra slike avvik, er det viktig å spørre om hvorfor noen tiltrekkes av en slik bevegelse.

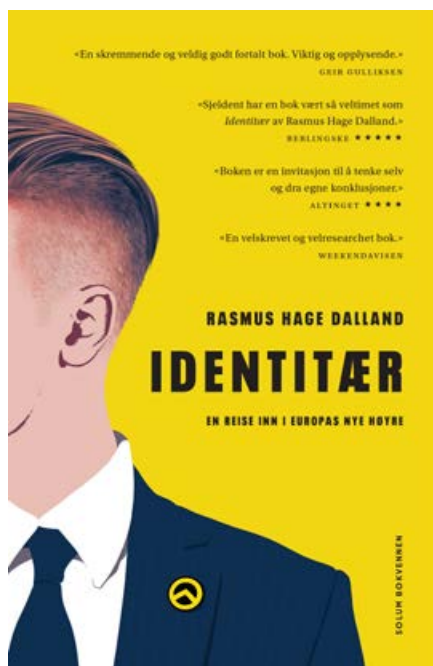
Hovedbudskapet er at Europa er truet av masseinnvandring, og at de nasjonale kulturene kan gå tapt. Men bortsett fra folkedans og tradisjonelle matretter har de få forestillinger om hva dette europeiske eller nasjonale egentlig er. De stiller heller ikke spørsmål om den internasjonale underholdningsindustrien kan være en større trussel. Kristendom er utfordrende for denne gruppen fordi det kristne tilhører den europeiske kulturen, men samtidig er de ikke spesielt begeistret for religion. De hevder at multikulturelt mangfold har vist seg mislykket, men selv opplever jeg mange glæder i det multikulturelle Norge.

I menneskehetens evolusjon bør den sterke vektleggingen av det nasjonale være et tilbakelagt stadium. I møter med steinerskolelærere fra hele verden opplever jeg et større fellesskap med mine internasjonale kolleger enn jeg gjør med mange nordmenn jeg møter i hverdagen. Interessefellesskap og felles

visjoner kan skape sunnere samhold enn blodsband og nasjonalisme. Det positive med globaliseringen kan være en økende bevissthet om at vi er én menneskehet, men skal dette bli en realitet trenger vi en felles og fordypet forståelse av hva det er å være menneske.

Ingen av de identitære vi møter i boka bekymrer seg for medmennesker som flykter fra krig og nød. De snakker bare om remigrasjon, om hvordan de skal få sendt folk ut, spesielt kriminelle og alle som ikke viser vilje til å tilpasse seg europeisk livsstil. Noe av det gåtefulle er at de identitære er spesielt store i land i Øst-Europa med liten innvandring.

Blant de som slutter seg til denne bevegelsen, er det flere som har erfart vold fra innvandrere. Det er åpenbart at det å ta i mot mennesker for varig integrering krever en større innsats enn mange europeiske land har klart å yte. Dette har skapt gjengmiljøer og en del negativ oppførsel, men de identitære overdriver slike episoder og nevner aldri alt det positive innvandrere bidrar med i vårt samfunn. Et annet moment som motiverer folk til å delta i denne bevegelsen, er at de har opplevd ensidig og usaklig fordømmelse fra motgrupper, som antifascister og den politiske venstresiden. Alle med fremmedfrykt er ikke nazister, også mennesker med innvandrings skepsis må få uttrykke sine meninger og bli omtalt som det de er og ikke bli dømt for å være for noe verre. 🍀

Rasmus Hage Dalland
Identitær – en reise inn i Europas nye høyre
Solum Bokvennen 2020
ISBN: 9788274889705

Lettstelt – nyttig om klær

✍ JANNIKE ØSTERVOLD

Lettstelt er en bok som lærer oss hvordan vi skal rengjøre og ta vare på klær og tekstiler med minst mulig arbeid og miljøbelastning. En nyttig oppslagsbok for alle som har klær, med mange gode tips.

Første bud er å følge vaskeanvisningen på plagget. Alle vaskesymbolene blir gjennomgått og forklart. Kapittelet om de ulike fibertypene avslutter med en oppfordring til å redusere mengden mikroplast som slippes ut i miljøet ved å kjøpe færre syntetiske klær og vaske dem på skånsomme programmer.

«Å holde rent er å beskytte det som er vanskelig å vaske», skriver forfatterne. Og det er opplagt smart å skifte klær før du skal gjøre sølete arbeid. Da sparer du de fine tingene, så de holder seg fine lenger.

I kapittelet om skitt og lukt lærer vi at ull og andre naturfibre lukter minst, mens syntetiske klær tar lettere lukt, så de må vaskes oftere. Visste du forresten at syntetiske klær lukter mye mer hvis du bruker skyllemiddel? Hvis våte tekstiler tørker for sakte, begynner de lett å lukte mugg og surt. Derfor bør håndklær være tynne, så de tørker fort og holder seg rene lenger.

Vaskemaskinen har fått et eget kapittel, og her er det spesielt et lite miljøtips som er verdt å bringe videre: Lofilteret skal tømmes jevnlig, og resultatet kastes i restavfallet, ikke i toalettet.

Vaskemiddelkapittelet kan oppsummeres i tre hovedregler – ikke overdosere vaskemiddel, ikke vaske ull med annet enn ullvaskemiddel og ikke vaske fargede tekstiler med vaskemiddel for hvite klær.

Så kommer det kapittelet som i mine øyne gjør boken til et uunnværlig oppslagsverk. Ca. 20 sider om flekkfjerning. For få ting er vel mer ergerlig enn å ødelegge et yndlingsplagg med en flekk som ikke går av. Det beste er å gå løs på flekken med det samme, men det er jo ikke alltid det er mulig. Flekkfjerningsguiden tar for seg de mest alminnelige typene av flekker, fra blod til fugleskitt, jordslag og kosmetikk.

Et annet tema er rengjøring uten vann. Vinterkulde kan ta knekken på midd i sengetøy, og nysnø er fin til å rense tepper. Kjemisk rensing overlates til renserier, og det beste er å unngå å skaffe seg klær som må renses.

Ullvask har fått et eget kapittel, der jeg finner igjen tips til tørking av ullplagg, som jeg kan huske fra før vi fikk så fine vaskemaskiner med skånsom sentrifugering. Rull ullgenseren inn i et håndkle for å klemme ut mest mulig vann før du henger den til tørk.

Det står ellers mye klokt om sortering og vaskehypphet. Hvordan få

”

Så kommer det kapittelet som i mine øyne gjør boken til et uunnværlig oppslagsverk. Ca. 20 sider om flekkfjerning. For få ting er vel mer ergerlig enn å ødelegge et yndlingsplagg med en flekk som ikke går av.

tøyet glatt kan vi også lese om, skjønt forfatterne skriver at rundt 20 % av oss klarer seg uten å stryke noe som helst.

Anbefalingen fra forfatterne er å sørge for å ha en liten og lettstelt garderobe, og unngå tekstiler som ikke tåler den behandlingen du vil gi dem. Det er lurt å skaffe seg ting som tåler å vaskes sammen. Mot slutten står det også litt om vedlikehold av sko og støvler, før avslutningen «Ekstra rent», for spesielle situasjoner med allergi, sykdom eller spebarn.

Ingun Grimstad Klepp og Tone Skårdal Tobiasson
Lettstelt, Rene klær med lite arbeid og miljøbelastning
Solum Bokvennen 2019
ISBN: 9788274889804

Jordhelse er økonomi

✍ TROND IVAR QVALE, AGRONOM OG FARFAR

I en travel hverdag er det lett å glemme helheten, at alt vi trenger for å eksistere har sitt opphav i jorda.

Lanbruksdirektoratet ferdigstilte nylig rapporten «Nasjonalt program for jordhelse». Ordet jordhelse er et relativt nytt begrep, men interessen for jordas helsetilstand har økt med forståelsen av hvordan sammenhengene i naturen påvirker klimarelaterte hendelser som flom og tørke.

Ordet helse relaterer seg til at noen lever og er friske, i denne sammenhengen livet i jorda, som sopper, bakterier, mikrober, meitemark og gjødselbiller mm. Livet i jorda er avhengig av føde i form av karbon lastet ned via fotosyntesen. Jordas innhold av karbon henger nøye sammen med evnen til å lagre og filtrere vann. Jorda er det største potensielle karbonlageret etter havet. I klimasammenheng har naturlig karbonfangst via fotosyntesen til nå fått lite fokus i forhold til utfordringen med å redusere utslipp av klimagasser.

God jordhelse bygger på at de fire grunnleggende økosystemprosessene fungerer; vannets og mineralenes kretsløp, energiflyten med sola som kilde og samspillet mellom levende organismer. Stort arts mangfold og levende plantedekke er grunnlaget for at dette kretsløpet skal fungere.

Alle levende organismer, planter og dyr er avhengige av balansert tilførsel av mineraler som finnes i jorda. Mineralenes kretsløp er avhengig av levende organismer som bryter ned, fordøyer og frigjør mineraler fra grunnen. I et tilnærmet hierarkisk system av bakterier, sopper og mikroliv fortærer de hverandre etter tur inntil mineralene blir tatt opp av planterøtter.

Fra naturens side har et stort arts mangfold blant planter og dyr i samspill kunnet utnytte hverandres egenskaper for et økosystem i balanse. I næringskjeden med rovdyra på toppen er alle

avhengige av energistrømmen fra sola. Fotosyntesen gir plantevekst og mat til jordlivet. I dette komplekse systemet må alle brikkene være på plass for optimal funksjon. Beitedyr stimulerer god jordhelse ved fysisk påvirkning og fordi mikroben i vomma overføres til jorda gjennom gjødsla. Vår forvaltning er problemet, ikke rødt kjøtt. Boka Sjarmen med tarmen viser hvor viktig mikrolivet er for vårt personlige økosystem, men mikrobene er overalt i verden, i vomma, jorda og på huden, alt har en sammenheng, noe vi smertelig erfarer disse coronatider.

Vi er opplært til kontroll. Et reduksjonistisk tankesett applauderer rendyrking, nydyrking og monokulturer. Det gikk bra lenge, men nå sier naturen stopp, folkehelse og klimautfordringer er tydelige tegn. Tapet av arts mangfold og produktiv jord med påfølgende karbonubalanse er resultater av en reduksjonistisk forvaltning med industrielt landbruk og overbeiting.

Utarmet jordsmonn må gjenskapes, regenereres. Regenerativt landbruk bygger på helhetlig forvaltning og består av fem prinsipper: Permanent jorddekke; minst mulig fysisk og kjemisk forstyrrelse av jorda; levende røtter i jorda hele tiden; størst mulig arts mangfold og integrert med husdyr. Optimal jordhelse gir binding av karbon, næringsrike, helsebringende og smakfulle produkter.

En velfungerende økonomi er avhengig av velfungerende natur. Ordene økonomi og økologi er nært beslektet og betyr henholdsvis forvaltningen av og kunnskapen om det som er ditt ansvarsområde. Ved å erkjenne at vi alle er en del av økosystemet vil vi muliggjøre den høyst tenkelige vitalitet i helheten. 🌱

En tidligere versjon av teksten har vært trykket i Nati-onen i mars 2020.

Matkunnskap gir gode matvalg

Bli abonnent på Ren Mat

I en jungel av matmagasiner kan vi tørre å påstå at ingen er så rendyrket på mat og et grønnere liv som Ren Mat.

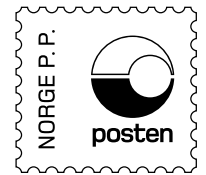
Ren Mat ble født som en noe radikal papiravis i 2003, før det fikk dagens form - et inspirasjonsmagasin med dybdeartikler, gode historier, grønne tips og oppskrifter basert på rene, økologiske råvarer.

For kr 390,- i året får du 4 utgaver fordelt på sesongene, rett hjem. For studenter og lavtlønnede er prisen kr 290,- i året.

Bli abonnent på renmat.no

RETURADRESSE
Cultura Bank
Postboks 6800 St. Olavs plass
NO-0130 Oslo

Etableringslån til nye økobønder

Etableringsfasen som ny, ung gårdbruker kan by på økonomiske utfordringer. Cultura Bank tilbyr etableringslån på gunstige vilkår, med renterabatt og avdragsfritak i oppstartsfasen.

Etableringslån er for deg som er **under 45 år**, og som er i ferd med å etablere deg som gårdbruker på konsesjonspliktig eiendom (førstegangskjøp, eller generasjonsskifte).

Cultura Bank kan også tilby ordinære landbrukslån (nedbetalingslån) og rammelån til økologiske og biodynamiske bønder.

Se www.cultura.no/landbruk for mer informasjon!

